

Nr 173.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till förordning angående grunder för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfall m. m.; given Stockholms slott den 24 april 1915.

Under åberopande av bifogade utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogade förslag till förordning angående grunder för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfall;

dels ock besluta den ändrade lydelse av 17 § i kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, som framgår av bifogade förslag till kungörelse i ämnet.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Oscar von Sydow.

Förslag

till

förordning

angående grunder för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfall.

Med ändring av vad gällande grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall innehålla häremot stridande förordnas som följer:

1 §.

Har kronan vid domstol framställt anspråk å äganderätt till sådant vattenfall eller sådan del av vattenfall, som i de förteckningar över kronans vattenfall, vilka lämnats i det av särskilda kommitterade för utredning rörande kronans vattenfall den 17 mars 1903 avgivna betänkande, icke upptagits såsom tillhörande kronan, eller kan kronan förväntas framställa dylikt anspråk beträffande vattenfall, som nu nämnts, må fallet, därest det av innehavaren åtkommits utan vetskap om att kronan framställt eller kunde förväntas framställa anspråk därå, med eller utan utmål av mark till honom upplåtas på arrende eller med vattenfallsrätt under de villkor, som här nedan angivas.

På enahanda villkor må även till förre innehavaren upplåtas sådant vattenfall eller del av vattenfall, vartill i rättegång, anhängiggjord efter utgången av år 1908, äganderätten genom laga kraftägande dom blivit kronan tillerkänd.

Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning vid upplåtelse av sådana kronan ostridigt tillhöriga smärre strömfall eller delar av strömfall, vilka lämpligen böra tillgodogöras i ett sammanhang med vattenfall, som här ovan omförmäles.

Det ankommer på Kungl. Maj:t att förordna, huruvida vattenfalls-lägenhet, som avses i denna §, skall i enlighet med vad i denna förordning stadgats upplåtas till nyttjande, därvid, när särskilda omstän-

digheter därtill föranleda, i undantagsfall må medgivas, att vattenfalls-lägenhet, som avses i första stycket här ovan, må till innehavaren av lägenheten upplåtas till nyttjande under de i denna förordning stadgade villkor, även om denne vid lägenhetens förvärvande hade vetskap därom, att kronan framställt eller kunde förväntas framställa äganderättsanspråk på lägenheten.

Det tillkommer vattenfallsstyrelsen att å kronans vägnar verkställa upplåtelse, varom Kungl. Maj:t sålunda förordnat.

2 §.

Mom. 1. Upplåtelse på arrende av vattenfallslägenhet, som avses i 1 §, skall, då vattenfallet är bebyggt, ske för en tid av femtio år, men eljest för en tid av femtiofem år; dock må erforderlig inskränkning göras i arrendetiden, när särskilda omständigheter därtill föranleda. Visar sig, att vattenfallets bebyggande till följd av omständigheter, som icke vid avtalets ingående varit förutsedda, kräver längre tid än fem år, må vattenfallsstyrelsen medgiva skälig förlängning av arrendetiden.

Då fråga är om utarrendering av bebyggt vattenfall, som avses i 1 §, må arrendatorn i arrendeavtalet berättigas att efter arrendetidens utgång för en tid av högst trettio år samt mot den arrendeavgift och de villkor i övrigt, vilka med avseende å de vid arrendetidens utgång rådande förhållanden kunna anses skäliga, få lägenheten till sig ånyo upplåten, så vida icke vattenfallsstyrelsen senast fem år före arrendetidens utgång underrättar honom, att dylik förlängning icke av kronan medgives. Det åligger dock arrendatorn att senast tre år före arrendetidens utgång hos vattenfallsstyrelsen anmäla, huruvida han vill begagna sig av sin rätt till förnyad upplåtelse; sker det ej, vare han sin rätt därtill förlustig.

Upplåtes vattenfall, som avses i 1 §, i obebyggt skick eller är kronan icke ägare av de anläggningar, som utförts för tillgodogörande av vattenkraften i strömfallet, skall kronan vara berättigad att vid arrendetidens utgång återtaga det utarrenderade mot erläggande av lösen för de arrendatorn tillhöriga, å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader ävensom annan i arrendeavtalet angiven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift, såsom byggnader, maskiner, ledningar och dylikt. Vill kronan begagna sig av rättighet, som nu är sagd, vare dock skyldig att senast fem år före arrendetidens utgång underrätta arrendatorn därom. Gör kronan ej detta, skall arrendatorn, därest han senast tre år före arrendetidens slut meddelat vattenfallsstyrelsen sin önskan att

erhålla förnyad upplåtelse av vattenfallslägenheten, vara berättigad att för en tid av högst trettio år få lägenheten till sig ånyo upplåten mot den arrendeavgift och de villkor i övrigt, vilka med hänsyn till då rådande förhållanden kunna anses skäligen.

Betingar sig kronan för ny upplåtelse, som enligt andra eller tredje stycket av detta moment kan ifrågakomma, så stor årlig avgäld eller sådana villkor i övrigt, att arrendatorn icke vill på dem mottaga ny upplåtelse, skall, på yrkande av vattenfallsstyrelsen eller arrendatorn, frågan, huruvida de av kronan uppställda villkoren för den nya upplåtelsen kunna anses skäligen eller ej, hänskjutas till bedömande av sådan skiljenämnd, som omförmåles i 15 § av kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall. Finner därvid skiljenämnden de villkor, kronan betingat sig för den nya upplåtelsen, vara skäligen, men vill ändock arrendatorn icke begagna sig av den företrädesrätt till förnyad upplåtelse på de av kronan uppställda villkoren, vilken enligt vad här ovan sägs tillkommer honom, vare han skyldig att utan lösen till kronan avstå de honom tillhöriga, å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader.

Finner åter skiljenämnden, att de av kronan uppställda villkoren för den nya upplåtelsen icke kunna anses skäligen, äger arrendatorn, där ej överenskommelse kan träffas mellan kronan och arrendatorn angående förnyad upplåtelse, att av kronan erhålla lösen för de honom tillhöriga, å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader ävensom den i arrendeavtalet angivna, honom tillhöriga och å lägenheten befintliga egendom, vilken erfordras för vattenkraftanläggningens drift och för vilken lösen, enligt vad i tredje stycket av detta moment sägs, i där avsett fall skall av kronan gäldas.

När särskilda omständigheter därtill föranleda, må Kungl. Maj:t medgiva utsträckning av arrendetiden utöver vad i första, andra och tredje styckena av detta moment sägs, dock ej för längre tid än att upplåtelse tiden under första och andra arrendeperioden sammanlagt uppgår till högst nittiofem år.

Där så befinnes lämpligt, äger Kungl. Maj:t jämväl medgiva, att vattenfall, som icke är bebyggt eller som är bebyggt med kronan icke tillhöriga byggnader, utan hinder av vad här ovan i denna § är stadgat, må i en följd upplåtas på arrende för en tid av intill nittiofem år. Avser sådan upplåtelse längre tid än sextiofem år, äge arrendatorn ej i vidare mån, än i 7 § här nedan sägs, företrädesrätt att få vattenfallslägenheten till sig ånyo upplåten.

Mom. 2. I arrendeavtal angående vattenfallslägenhet, som avses i

I §, skall föreskrivas, antingen att arrendatorn vid utgången av den tid, för vilken han må erhålla förnyad upplåtelse av vattenfallslägenheten, är berättigad att av kronan erhålla lösen för de honom tillhöriga, å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader och annan i avtalet angiven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift, eller ock är skyldig att vid utgången av nämnda tid utan lösen till kronan avstå sådana vattenverksbyggnader och annan egendom, som nyss nämnts.

Föreskrift av dylik innebörd skall meddelas i avtalet även i det fall, att vattenfallslägenheten upplåtes på längre tid än sextiofem år och arrendatorn förty icke äger sådan företrädesrätt till förnyad upplåtelse, som omförmäles i mom. 1 andra och tredje styckena av denna §.

Mom. 3. Skulle arrendet under första arrendeperioden upphöra till följd av förverkande, skall arrendatorn vara skyldig att till kronan utan lösen avstå de honom tillhöriga, å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader. Har förverkande skett under den tid det nya avtalet gäller, är arrendatorn pliktig att till kronan utan lösen avstå, förutom nämnda vattenverksbyggnader, jämväl annan i avtalet angiven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift.

Mom. 4. Med vattenverksbyggnader avses i denna förordning anordningar dels för vattnets dämning och ledande till och från kraftanläggning, såsom dammar, rännor, kanaler, tuber, tunnlar och turbin-kammare, dels ock för flottningen och fiskens gång, såsom flottningsutskov, timmerledare, laxtrappor och ålledare, ävensom vad till dylika anordningar hör, såsom luckor med manöveranordningar, isgrindar och dylikt.

Mom. 5. Uttrycklig bestämmelse om, vad på grund av denna § skall gälla, skall intagas i arrendeavtalet.

De vattenverksbyggnader och den övriga egendom, som, enligt vad i denna § är stadgat, antingen skola av kronan mot lösen övertagas eller ock av arrendatorn utan lösen avstås till kronan, skola därjämte i arrendeavtalet noggrant angivas.

3 §.

I avtal angående arrende av vattenfallslägenhet, som avses i 1 §, skall föreskrivas, att, därest arrendatorn vid utförande av vattenkraftanläggningen gör större avvikelser från de av vattenfallsstyrelsen godkända ritningarna till anläggningen eller uraktlåter ställa sig till efterrättelse de

föreskrifter, som av vattenfallsstyrelsen meddelats i och för anläggningens utförande på ändamålsenligt och betryggande sätt, samt arrendatorn icke inom av vattenfallsstyrelsen förelagd skälig tid häri vidtager rättelse, arrenderätten skall, om kronan det påfordrar, vara av arrendatorn förverkad och kronan förty vara berättigad att uppsäga avtalet.

Därest i arrendeavtalet stadgas skyldighet för arrendatorn att inom viss föreskriven tid hava påbörjat arbetet med vattenfallets bebyggande eller att hava fullbordat anläggningen i dess helhet, skall i avtalet tillika intagas bestämmelse därom, att arrendatorn, i händelse av försummelse i nämnda hänseende, skall, om kronan det påfordrar, anses hava förverkat arrenderätten och kronan förty vara berättigad att uppsäga avtalet.

Innehåller arrendeavtalet bestämmelse därom, att upplåten vattenkraft eller därav framställd energi skall användas för visst angivet ändamål, och tager arrendatorn för annat ändamål än sålunda förutsatts vattenkraften eller energien i anspråk till sådan omfattning, att det ursprungliga ändamålet eftersättes, samt icke inom av vattenfallsstyrelsen förelagd skälig tid häri vidtager rättelse, skall, om kronan det påfordrar, arrenderätten jämväl vara förverkad och kronan vara berättigad att uppsäga avtalet. Förbehåll härom skall ock intagas i arrendeavtalet.

4 §.

I fråga om upplåtelse på arrende av vattenfallslägenhet, som avses i 1 § här ovan, skola i övrigt stadgandena i 3, 5, 7—16 §§ i ovan nämnda kungörelse den 4 juli 1910 i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

5 §.

Mom. 1. Där vattenfallslägenhet, som avses i 1 §, upplåtes med vattenfallsrätt, skall vad i 2 § här ovan samt i 3, 5, 7—15 §§ av berörda kungörelse den 4 juli 1910 är föreskrivet beträffande arrende ävensom föreskrifterna i 20 § av samma kungörelse, sådan sistnämnda § lyder enligt kungörelsen den 22 juni 1911, äga motsvarande tillämpning, dock att upplåtelse av vattenfall, som icke är bebyggt eller som är bebyggt med kronan icke tillhöriga byggnader, må, utan hinder av stadgandet i 2 § här ovan, ske för en tid av intill sjuttiofyra år eller, med Kungl. Maj:ts samtycke, intill nittiofyra år. Avser sådan upplåtelse längre tid än sextiofyra år, äge nyttjanderättshavaren ej i vidare mån, än i 7 § här nedan sägs, företrädesrätt att få vattenfallslägenheten till sig ånyo upplåten.

Mom. 2. Vid upplåtelse med vattenfallsrätt skall även i det fall, att, i enlighet med vad i första stycket av denna § sägs, nyttjanderättshavaren icke äger sådan företrädesrätt till förnyad upplåtelse, som omförmäles i 2 § här ovan, i avtalet föreskrivas, att nyttjanderättshavaren antingen är berättigad att vid upplåtelse tidens utgång erhålla lösen för de honom tillhöriga, å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader ävensom annan i avtalet angiven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift, eller ock är skyldig att vid utgången av nämnda tid utan lösen till kronan avstå sådana vattenverksbyggnader och annan egendom, som nyss nämnts.

Mom. 3. Upphör upplåtelse med vattenfallsrätt till följd av förverkande och är vattenfallsrätten besvärad av in-teckning, vare in-teckningens ägare, där ej, på framställning av vattenfallsstyrelsen, Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, berättigad att framför annan erhålla upplåtelse av vattenfallsrätten för en tid, motsvarande den del av upplåtelse-tiden enligt det förra avtalet, vilken ännu ej gått till ända, när nyttjanderätten förklarades förverkad. Dylik rätt till upplåtelse tillkommer dock in-teckningshavare allenast i det fall, att han inom tre månader, från det nyttjanderätten förklarades förverkad, hos vattenfallsstyrelsen anmäler sig vara villig att mottaga upplåtelse av vattenfallslägenheten samt att hinder mot upplåtelsen ej möter till följd av stadgandet i 20 § av förenämnda kungörelse den 22 juni 1911.

Avser den förverkade nyttjanderätten endast del av ett vattenfall, vilket tillgodogöres i en enhetlig anläggning, äge sådan företrädesrätt till ny upplåtelse, som i första stycket av detta mom. omförmäles, ej rum, där olika delar av det samlade vattenfallet genom begagnandet av dylik företrädesrätt skulle komma i olika händer.

För den nya upplåtelsen skola i tillämpliga delar gälla enahanda villkor, som voro bestämda för den förverkade nyttjanderätten, dock med sådan jämkning i den årliga avgälden, som kan befinnas skälig med hänsyn såväl därtill, att den förre nyttjanderättshavaren tillhöriga, å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader m. m. till följd av förverkandet må hava tillfallit kronan, som även därtill, att in-teckningshavaren må hava helt eller delvis bekostat anläggningen i fråga.

Betingar sig kronan för den nya upplåtelsen så stor avgäld eller sådana villkor i övrigt, att in-teckningshavaren ej vill på dem mottaga ny upplåtelse, skall skäligheten av de utav kronan uppställda villkoren hänskjutas till bedömande av sådan skiljenämnd, som omförmäles i 15 § av nämnda kungörelse den 4 juli 1910. Vill in-teckningshava-

ren ej mottaga upplåtelse av vattenfallslägenheten på de villkor, som av dylik skiljenämnd provas skäligen, vare han förlustig sin företrädesrätt till ny upplåtelse.

Finnas flera inteckningshavare, skall den, vars inteckning har sämre rätt, äga företräde till ny upplåtelse framför den, som har bättre rätt, dock under villkor att han förnöjer inteckningshavare med bättre rätt.

6 §.

I avtal om vattenfallsrätt må kunna stadgas, att vattenfallsstyrelsen äger utse sakkunnig person, som har att på nyttjanderättshavarens bekostnad å arbetsplatsen kontrollera arbetets utförande och å kronans vägnar godkänna anläggningarna i den mån de utförts eller fullbordats.

I avtalet skall föreskrivas, att, därest nyttjanderättshavaren vid utförande av vattenkraftanläggningen gör större avvikelser från de av vattenfallsstyrelsen godkända ritningarna till anläggningen eller uraktlåter ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som av vattenfallsstyrelsen meddelats i och för anläggningens utförande på ändamålsenligt och betryggande sätt, samt icke inom av vattenfallsstyrelsen förelagd skälig tid häri vidtager rättelse, vattenfallsstyrelsen skall äga befogenhet att låta inställa arbetets vidare fortsättande.

Därest i avtalet stadgas skyldighet för nyttjanderättshavaren att inom viss föreskriven tid hava påbörjat arbetet med vattenfallets byggnad eller att hava fullbordat anläggningen i dess helhet, må tillika, om särskilda skäl därtill föranleda, i avtalet intagas bestämmelse därom, att nyttjanderättshavaren, i händelse av väsentlig försummelse i nämnda hänseende, skall, om sådant å kronans vägnar yrkas, anses hava förverkat vattenfallsrätten och kronan förty vara berättigad att uppsäga avtalet. Innehåller avtalet bestämmelse därom, att upplåten vattenkraft eller därav framställd energi skall användas för visst angivet ändamål, och tager nyttjanderättshavaren för annat ändamål än sålunda förutsatts vattenkraften eller energien i anspråk till sådan omfattning, att det ursprungliga ändamålet eftersättes, skall, om förbehåll därom skett i avtalet samt nyttjanderättshavaren icke inom av vattenfallsstyrelsen förelagd skälig tid vidtager rättelse, kronan jämväl kunna påfordra, att vattenfallsrätten skall vara förverkad, och förty äga uppsäga avtalet. Har ej uppsägning skett inom ett år efter det anledning därtill, efter ty nyss är sagt, i förekommande fall yppades, äger kronan sedermera ej åberopa nyttjanderättshavarens försummelse i nu nämnda hänseende såsom grund för hans skiljande från vattenfallsrätten.

I avtalet må kunna stadgas skyldighet för nyttjanderättshavaren att i fråga om tillhandahållande av vattenkraft eller därav framställd energi vara underkastad de allmänna villkor, som i sådant hänseende kunna av Kungl. Maj:t varda stadgade.

7 §.

I avtal angående upplåtelse av vattenfallslägenhet, som avses i 1 § här ovan, må föreskrivas, att, i händelse kronan vill ånyo upplåta lägenheten på arrende eller med vattenfallsrätt efter utgången av den i avtalet bestämda upplåtelse tiden eller, där nyttjanderättshavaren begagnat sig av den företrädesrätt, som jämlikt 2 § tillkommer honom, efter utgången av den tid, under vilken nyttjanderättshavaren erhållit förlängd upplåtelse av vattenfallslägenheten, denne skall, därest han på tillfredsställande sätt fullgjort sina skyldigheter enligt avtalet och iakttagit gällande laga föreskrifter rörande vattenkraftanläggningen, vilket tillkommer vattenfallsstyrelsen att pröva, vara berättigad att framför andra erhålla förnyad upplåtelse mot den årliga avgäld och de villkor i övrigt, vilka kronan då anser böra gälla.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1915 och gäller till den 1 juli 1920 beträffande sådana upplåtelser av vattenfall, angående vilka avtal avslutas under nämnda femårsperiod.

Förslag

till

kungörelse

om ändrad lydelse av 17 § i kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall.

Häri genom förordnas, att 17 § i kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall skall erhålla följande ändrade lydelse:

Dessa grunder skola äga tillämpning jämväl då fråga är om avtal angående nyttjande av vattenfallslägenhet, beträffande vilken kronans äganderätt är föremål för tvist, dock icke i de fall, då avtal rörande upplåtelse av lägenheten må avslutas med tillämpning av förordningen angående grunder för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfall.

Denna kungörelse skall träda i kraft den 1 juli 1915.

*Utdrag av protokollet öfver civilärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 24 april
1915.*

Närvarande:

**Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.**

Departementschefen, statsrådet von Sydow anförde:

Sedan Kungl. Maj:t den 8 december 1914 bemyndigat mig att tillkalla högst fyra sakkunniga att inom civildepartementet biträda med utredning och förslag dels angående erforderliga ändringar av nu gällande grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, dels ock beträffande uppläggande av en statens lånefond för finansiering av företag, vilka avse utbyggande av statens vattenfall eller tillgodogörande av enskilda tillhöriga vattenfall, då tillgodogörandet är av mera allmänt intresse, har jag den 8 januari 1915 anmodat vattenfallsdirektören F. Vilhelm Hausen, vice talmannen i riksdagens andra kammare Daniel Persson i Tällberg samt ledamöterna av samma kammare, kaptenen i väg- och vattenbyggnadskåren Sven Lübeck och friherre

Erik Palmstierna att i egenskap av sakkunniga inom departementet biträda vid behandlingen av berörda frågor.

De sakkunniga hava nu i skrivelse den 16 innevarande april anført, att de funnit lämpligt att i första hand upptaga till behandlingen del av det lämnade uppdraget, som avser åvägabringande av utredning och förslag i fråga om ändring av förvaltningsgrunderna för kronans vattenfall, samt med samma skrivelse överlämnat förslag till grunder för upplåtelse dels av vissa vattenfall, beträffande vilka kronans äganderätt är eller kan förväntas bli föremål för tvist, dels ock av vissa, kronan ostridigt tillhöriga strömfäll ävensom förslag till ändrad lydelse av 17 § i nu gällande grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall jämte tillhörande allmän och speciell motivering.

Efter remiss har vattenfallsstyrelsen den 17 april 1915 avgivit utlåtande över de sakkunnigas betänkande.

Historik.

Innan jag närmare ingår på berörda förslag, tillåter jag mig att — delvis i anslutning till de sakkunnigas yttrande — lämna en redogörelse för vad som tidigare förekommit beträffande några mera väsentliga punkter i förvaltningsgrunderna för kronans vattenfall.

1909 års
sakkunnigas
förslag till
förvaltnings-
grunder.

Sedan Kungl. Maj:t genom särskilda beslut uppdragit åt vissa sakkunniga att utarbeta förvaltningsgrunder för statens vattenfall, avlämnade nämnda sakkunniga med skrivelse den 15 mars 1909 till Kungl. Maj:t dels ett förslag till kungörelse angående grunder för förvaltning av vissa kronan tillhöriga vattenfall (intaget i Kungl. Maj:ts proposition i ämnet till 1910 års riksdag), dels ock ett utkast till lag om vattenfallsrätt. I de sålunda föreslagna förvaltningsgrunderna hade de sakkunniga under § 4 ifrågasatt, att upplåtelse på arrende av vattenfalls lägenhet i regel skulle beträffande bebyggt vattenfall ske för en tid av 40 år, men eljest för 45 år, med rätt för Kungl. Maj:t att medgiva utsträckning av arrendetiden, då dylik utsträckning prövades nödig. Vid arrendetidens utgång skulle arrendatorn jämlikt § 17 i förslaget vara berättigad mot den arrendeavgift och de villkor i övrigt, vilka med hänsyn till då rådande förhållanden kunde anses skäliga, erhålla förlängd upplåtelse, såvida ej vattenfallsstyrelsen inom 5 år före arrendetidens slut meddelade honom, att dylik förlängning icke medgaves. Enligt § 12 i förslaget skulle i arrendeavtalet efter omständigheterna föreskrivas, *antingen* att arrendatorn vid arrendets upphörande, vare sig till följd av arrendetidens, respektive den förlängda arrendetidens utgång eller till följd av

förverkande, skulle till kronan utan lösen avstå sina å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader, *eller ock* att arrendatorn i dylikt fall skulle för sådana byggnader erhålla lösen av kronan.

Förslaget var baserat därpå, att en vidsträckt handlingsfrihet skulle medgivras den förvaltande myndigheten att — där så erfordrades med Kungl. Maj:ts samtycke — lämna bestämmelserna i blivande avtal om upplåtelse av statens vattenfall efter de särskilda omständigheter, som förelågo beträffande de olika vattenfallen. Sälunda kunde exempelvis med Kungl. Maj:ts samtycke en längre upplåtelse tid än den normala kombineras med rätt för nyttjanderättshavaren att vid arrendets upphörande erhålla lösen för sina å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader.

Under ärendets förberedande behandling hos Kungl. Maj:t ingav svenska vattenkraftföreningen till Kungl. Maj:t en skrivelse i ämnet den 26 februari 1910, däri föreningen fann de föreslagna förvaltningsgrunderna vara alltför betungande och följaktligen påyrkade liberalare villkor särskilt beträffande upplåtelse tiden — som ansågs böra sättas till 50 år för bebyggda och 55 år för obebyggda vattenfall med rätt för arrendatorn till optionsrätt till ny upplåtelse på minst 25 år och i övrigt på villkor, som ej vore väsentligt mer betungande än de ursprungliga — samt beträffande rätt till lösen för byggnader m. m.

Vattenkraftföreningens skrivelse den 26/2 1910.

Den 8 april 1910 avlät därefter Kungl. Maj:t proposition till riksdagen med förslag till grunder för förvaltning av vissa kronan tillhöriga vattenfall (nr 201), vilket förslag i vissa delar tillmötesgick de av vattenkraftföreningen uttalade önskemålen.

Kungl. Maj:ts proposition till 1910 års riksdag.

Arrendetiden sattes sålunda för bebyggt fall till 40 år och för obebyggt till 45 år, med rätt för arrendatorn av bebyggt fall att enligt bestämmelse i avtalet vid arrendetidens utgång för den tid, som i avtalet bestämdes, samt mot då fastställd skälig avgift och arrendevillkor i övrigt erhålla förlängd upplåtelse, om ej vattenfallsstyrelsen senast 5 år före arrendetidens utgång underrättade arrendatorn, att förlängning icke medgaves. Ville arrendatorn begagna sig av optionsrätten, hade han skyldighet att vid optionsrättens förlust därom lämna vattenfallsstyrelsen uppgift senast 3 år före upplåtelse tidens utgång.

Då fråga var om obebyggt vattenfall, skulle kronan vara berättigad att vid arrendetidens utgång återtaga vattenfallslägenheten mot lösen för arrendatorns vattenverksbyggnader å lägenheten samt för annan i avtalet angiven, arrendatorn tillhörig och å lägenheten befintlig egen-

dom, som erfordrades för vattenkraftanläggningens drift, förutsatt att kronan om sin avsikt underrättade arrendatorn senast 5 år före arrendetidens utgång. Gjorde kronan ej detta, vore arrendatorn, i händelse han tre år före arrendetidens utgång sådant påyrkade, berättigad att få förlängd upplåtelse på ytterligare trettio år mot den arrendeavgift och de villkor i övrigt, vilka då befundes skäligen.

När särskilda omständigheter därtill föranledde, kunde Kungl. Maj:t medgiva utsträckning av arrendetiden, dock ej längre än till sammanlagt 90 år för båda arrendeperioderna.

Vid utgången av den andra arrendeperioden skulle arrendatorn vara skyldig att utan lösen till kronan avstå sina å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader ävensom annan i avtalet angiven egendom, som erfordrades för anläggningens drift. Ville arrendatorn ej begagna sig av sin optionsrätt, eller upphörde arrendet under första perioden till följd av förverkande, skulle arrendatorn vara skyldig att utan lösen till kronan överlämna sina å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader. Hade förverkandet skett under andra arrendeperioden, vore arrendatorn dessutom skyldig att utan lösen avstå annan i avtalet angiven och å lägenheten befintlig egendom, som erfordrades för vattenkraftanläggningens drift.

Utskottets utlåtande 1910.

Jordbruksutskottet, som till förberedande behandling förehade Kungl. Maj:ts proposition, tillstyrkte i utlåtande nr 112 Kungl. Maj:ts förslag med vissa ändringar, av vilka den viktigaste rörde upplåtelse-tiden, vilken av utskottet föreslogs beträffande den första arrendeperioden till 50 år för bebyggda och 55 år för obebyggda vattenfall, med rätt för Kungl. Maj:t att medgiva en sammanlagd upplåtelse-tid för båda perioderna av högst 95 år. Dessutom föreslog utskottet införandet i förvaltningsgrunderna av en särskild paragraf, innefattande föreskrift därom, att nämnda grunder skulle äga tillämpning jämväl då fråga vore om avtal angående nyttjande av vattenfallslägenhet, beträffande vilken kronans äganderätt vore föremål för tvist.

Utskottets förslag godkändes av båda kamrarna utan votering. I enlighet med riksdagens beslut utfärdade Kungl. Maj:t den 4 juli 1910 kungörelse i ämnet (Sv. förf. saml. nr 72).

Kungl. Maj:ts propositioner till 1911 års riksdag.

Till 1911 års riksdag hänsköt Kungl. Maj:t i samband med framläggande av förslag till ändringar i lagen angående nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907 (prop. nr 70) — åsyftande att införa det nya rättsinstitutet vattenfallsrätt — jämväl en proposition

(nr 68) om ändring i och tillägg till förvaltningsgrunderna för vissa kronans vattenfall avsedda att lända till efterrättelse vid upplåtelse av vattenfall med vattenfallsrätt.

I sistnämnda proposition fanns återgivet ett från vattenfallsstyrelsen infordrat utlåtande av den 29 oktober 1910, däri vattenfallsstyrelsen uttalade den uppfattningen, att kungörelsen den 4 juli 1910 utan olägenhet kunde gälla även för dylik upplåtelse.

Uti propositionen nr 68 föreslog emellertid Kungl. Maj:t vissa ändringar i nämnda kungörelse huvudsakligen i fråga om tiden för upplåtelse med vattenfallsrätt samt i fråga om villkoren för förverkande av nyttjanderätten. I det förra avseendet föreslogs, att upplåtelse av obyggt vattenfall skulle få ske för en tid av intill 95 år, utan att någon omreglering av villkoren för upplåtelsen under tiden behövde ske. Avsäg upplåtelsen längre tid än 65 år, skulle nyttjanderättshavaren ej äga optionsrätt till ny upplåtelse utan vara skyldig att vid upplåtelse tidens utgång utan lösen avstå sina vattenverksbyggnader å den upplåtna lägenheten jämte annan i avtalet angiven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordrades för vattenkraftanläggningens drift.

I det senare avseendet föreslogs avsevärd mildring av de i kungörelsen den 4 juli 1910 givna bestämmelser om förverkande.

Förutom nämnda propositioner, av vilka propositionen nr 70 i oförändrat skick tillstyrktes av sammansatt lag- och jordbruksutskott och bifölls av båda kamrarna, förehade utskottet jämväl till behandling en av herr Carl Lindhagen inom andra kammaren väckt motion (nr 331) i angivet syfte att bättre tillgodose de allmänna intressena vid upplåtelser av statens vattenfall. Sålunda föreslog herr Lindhagen kortare upplåtelse tid, rätt för riksdagen att pröva, huruvida en upplåtelse på 95 år borde medgivas, omreglering av avgifterna för upplåtelsen vart 20:de år, fastställande av grunder för avgifternas bestämmande, förbehåll om rätt för staten att reglera priset å den kraft, som tillhandahölles från vattenfallslägenheten m. m.

*Motion av herr
Lindhagen vid
1911 års
riksdag.*

Uti sitt utlåtande nr 1 tillstyrkte sammansatta lag- och jordbruksutskottet jämväl Kungl. Maj:ts i propositionen nr 68 framställda förslag till ändring av förvaltningsgrunderna, men föreslog dessutom vissa tillägg till samma grunder. Sålunda hemställde utskottet om vissa tillägg till § 19, avseende, förutom annat, att i avtalet skulle kunna stadgas skyldighet för nyttjanderättshavaren att i fråga om tillhandahållande av vattenkraft

*Utskottets ut-
låtande 1911.*

eller därav framställd energi vara underkastad de villkor, som i vederbörande konsumenters eller eljäst i allmänhetens intresse kunde befinnas erforderliga, samt om införande av en ny paragraf — § 20 — av innehåll att vattenfallsrätt icke finge utan Kungl. Maj:ts samtycke upplåtas eller överlåtas till annan än svensk, inom landet bosatt medborgare eller till handelsbolag, vars samtliga medlemmar vore dylika medborgare, eller till aktiebolag med vissa garantier, att aktierna innehades av sådana medborgare.

*Reservationer
mot utskottets
hemställan.*

I avgivna reservationer yrkades, *dels* av herr Håkanson m. fl. bifall till propositionen oförändrad, *dels* av herr Alfred Petersson m. fl. sådan ändring i § 18 av Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag, att bestämmelserna om tiden för upplåtelse med vattenfallsrätt bleve lika med dem, som gällde för arrende, *dels ock* av herr Lindhagen om vissa ändringar i kungörelsen den 4 juli 1910 i syfte att bättre tillgodose det allmännas rätt.

*Behandlingen
i kamrarna.*

Efter långa diskussioner, särskilt i andra kammaren, stannade kamrarna i olika beslut, i det att första kammaren godkände herr Håkansons m. fl. reservation om bifall till propositionen nr 68 oförändrad, medan andra kammaren biföll utskottets hemställan med den ändring, som innefattades i herr Alfred Peterssons m. fl. reservation.

*Utskottets
sammanjämk-
ningsförslag.*

I avgivet memorial hemställde sammansatta lag- och jordbruksutskottet, att beslutet måtte så sammanjämkas, att i § 18 tiden för upplåtelse med vattenfallsrätt av obebyggt vattenfall utan ändring av villkoren bestämdes till högst 75 år samt att båda kamrarna måtte med frånträdande av förut fattade beslut godkänna den av utskottet i dess utlåtande nr 1 föreslagna avfattning allenast med den ändring, att i sista stycket nyttjanderättshavaren skulle kunna i avtalet tillförbindas att i fråga om tillhandahållande av vattenkraft eller därav framställd energi vara underkastad de villkor, som i sådant hänseende kunde vardas av Kungl. Maj:t i allmänhet stadgade.

*1911 års riksdags
beslut.*

Denna hemställan bifölls av båda kamrarna. Beslutet anmäldes för Kungl. Maj:t genom riksdagens skrivelse nr 229, och i enlighet med densamma utfärdades den 22 juni 1911 kungl. kungörelse angående ändring i förvaltningsgrunderna för statens vattenfall. (Sv. Förf. Saml. 1911 nr 68.)

Redan dessförinnan hade svenska vattenkraftföreningen i skrivelse den 10 februari 1911 hos Kungl. Maj:t hemställt, att Kungl. Maj:t måtte om möjligt redan till 1911 års riksdag avlåta proposition om komplettering av 1910 års förordning med särskilda bestämmelser, avseende förmanligare arrendevillkor för innehavare av sådant vattenfall eller andelar därav, som i kungl. vattenfallskommitténs utredning av år 1903 icke finnes upptagna såsom tillhörande kronan. Till stöd för denna sin framställning anförde föreningen huvudsakligen följande.

Vattenkraftföreningens skrivelse den 10/2 1911 angående liberalare villkor för upplåtelse av omtvistade vattenfall i Norrland.

I skrivelse av den 26 februari 1910 har svenska vattenkraftföreningen i underdånighet uttalat sig för normala arrendebestämmelser, som i viktigare delar överensstämma med dem, vilka sedermera av Eders Kungl. Maj:t och riksdagen antagits. Vid tillämpning å de kronan tillhöriga mindre vattenfallen i södra och mellersta Sverige samt välbelägna fall i Norrland tror föreningen, att dessa bestämmelser, kombinerade med en efter olika förhållanden klokt avvägd arrendavgift, i stort sett kunna anses tidsenliga, om än, såsom föreningen förut anmärkt, mångfalden av förbehåll och villkor ofta kunna befaras verka avskräckande på spekulanterna.

Redan mindre än ett år efter den nya förordningens ikraftträdande ligger emellertid frågan i ett sådant läge, att vattenkraftföreningen ansett sig böra i underdånighet påkalla Eders Kungl. Maj:ts uppmärksamhet för vissa ändringsförslag.

Med hänsyn särskilt till kronans under senaste åren framkomna anspråk på en av vanlig strandäganderätt oberoende vattenrätt i Norrland infördes i förordningen den bestämmelsen, att samma förvaltningsgrunder skulle gälla där kronans äganderätt vore föremål för tvist (§ 17). I dylika fall skulle genom villkorliga avtal vattenfallens bebyggande under processtiden möjliggöras. Det har numera blivit tydligt, att de av kronan framställda, fortfarande mycket obestämda anspråken å vattenrätt i Norrland hava en så omfattande räckvidd, att äganderätten till ett mycket stort antal vattenfall i Norrlands större vattendrag under åtskilliga år framåt kommer att vara tvistig mellan kronan och enskilda. Därmed följer, att under samma tid arrendebestämmelserna kunna tämligen godtyckligt påtvingas ifrågasatta nya vattenkraftanläggningar i Norrland. Vad som vid bestämmelsernas prövning och antagande allmänt läser hava uppfattats som undantag, kan således under lång tid framåt förmodas bliva ganska vanligt, i det som bekant den nya förordningen särskilt har betydelse för kronans vattenfall i Norrland.

Visserligen kunna de båda i förordningen angivna arrendeperioderna utsträckas till sammanlagt 95 år. Denna bestämmelse torde emellertid böra tolkas så, att den första arrendeperioden kan utsträckas till 65 år, däri innefattade 5 förberedelse- och byggnadsår, medan en andra period om 30 år, för vilken villkoren icke kunna på förhand fastställas, fortfarande skulle kvarstå. Undantagsbestämmelsen innebär således en förlängning med högst 10 år, eller till effektivt 60 år, av den första perioden, under vilken arrendevillkoren på förhand fixeras. — I samband härmed förtjänar nämnas, att, ehuru förordningen icke uttryckligen föreskriver uttågande av en arrendavgift, man likväl allmänt torde förutsätta, att en sådan under alla förhållanden kommer att utkrävas.

Till jämförelse med de för Norrland sålunda provisoriskt gällande upplåtelse-
Bihug till riksdagens protokoll 1915. 1 saml. 156 häft. (Nr 173.) 3

villkoren må här erinras om, att i Norge, även efter antagandet av de omstridda koncessionslagarna, vattenfallen likväl kunna i regel disponeras minst 80 år utan avgift. Dock äro de norska vattenfallen, såsom vattenkraftföreningen i sitt förutnämnda utlåtande av den 26 februari 1910 närmare utvecklat, tillfölje naturliga företräden både ifråga om utbyggnad och än mer läge vida mera begärliga för storindustriella ändamål än våra norrländska. Redan under gångna år, då vattenfallen ännu ostridigt ansågos tillhöra strandägarna och då våra bästa norrländska vattenfall stodo till buds för storindustrien, har erfarenheten visat, att man föredragit de norska vattenfallen. Tydligast har detta tagit sig uttryck vid startandet genom svenska finansmän av salpeterindustrien, vars råvaror dock med samma fördel kunna erhållas hos oss. På sistone har man kunnat bevittna ett livaktigt norskt intresse för framställning på elektrisk väg av järn och stål, ett område, där vår gamla rangplats kan bliva svår nog att hävda. Ett par större anläggningar äro redan under byggnad eller beslutade (vid Odda och Ulefors) och andra planeras. Vid vattenfallen, särskilt å Norges västkust, har man bekväm tillförsel dels av svensk eller norsk malm, dels av engelska kol, som lära kunna ersätta träkol vid elektrisk malmreduktion för tackjärnsframställning. Exportkostnaden blir också den billigast möjliga.

I Norrland finnas miljoner hästkrafter outnyttjade. Endast genom storindustriella anläggningar, baserade på färdiga eller uppväxande elektrokemiska och elektrometallurgiska metoder, kunna dessa norrländska kraftkällor finna nämnvärd användning, och härvid har den inhemska företagsamheten uppenbarligen att utstå en hård konkurrens med av naturen bättre gynnade vattenkraftländer. Det kan i Norrland näppeligen bliva tal om att använda större kraftbelopp för småindustri eller kommunala ändamål, såsom belysning och dylikt. Man har på vissa håll gjort gällande, att det för staten vore nödvändigt disponera de omtvistade vattenfallen för att kunna ingripa reglerande å kraftpriserna etc., men man synes härvid förbise, dels att staten redan förfogar över mycket stora kraftkällor i olika delar i Norrland, dels att naturen därstädes för överskådlig tid gjort en dylik politik alldeles obehörlig. Storindustriens kraftpriser kan staten i allmänhet ej reglera; de regleras huvudsakligen av internationell konkurrens. Vattenfall, vilkas värde på konstlad väg oskäligt stegras, finna icke användning; ofta skola de norrländska vattenfallen befinnas underlägsna även om naturkraften kunde fritt disponeras.

Från dessa synpunkter har man att för lång tid framåt behandla det norrländska kraftspörsmålet och att undersöka de praktiska konsekvenserna av statens äganderättsanspråk. Skulle nämligen dessa anspråk i allmänhet vinna domstolarnas gillande, så blir en given följd härav, att kostnaden för kraften i dessa vattenfall blir ansenligt stegrad. Medan man innan anspråken framställdes hade att räkna med räkntan å vattenfallens värde samt å anläggningskostnaden, måste man, enligt nu gällande arrendebestämmelser, tillägga icke blott en arrendeavgift utan även amortering under arrendetiden av både vattenfall och anläggningskostnad, vartill komma åtskilliga arrendevillkor, som likaledes bidraga till att höja kraftkostnaden.

Inför denna situation hava från skilda håll framställts krav på en revision av arrendebestämmelserna vid fråga om villkorliga och framdeles eventuellt även för definitiva avtal med staten rörande vattenfall, som enskilda i god tro förvärvat eller innehava.

Redan i sitt föregående utlåtande har vattenkraftföreningen — särskilt med

hänsyn till de stora indirekta fördelarna för stat och kommuner av en konkurrensduglig vattenkraftindustri i Norrland — funnit sig böra i underdånighet föreslå till allvarligt övervägande, om icke en stor del av statens vattenfall lämpligen borde upplåtas till nyttjande utan avgift. I konsekvens härmed finner föreningen det vara synnerligen angeläget, att under nu rådande rättsförhållanden de omtvistade vattenfallen upplåtas utan avgift och — med i övrigt på förhand fixerade villkor — under längre arrendetid än den i Norge tillämpade koncessionstiden. Från denna synpunkt torde en garanterad arrendetid av 95 år få anses väl motiverad. Närmare bestämt synas dessa undantagsbestämmelser böra gälla för alla sådana vattenfall, som i kungl. vattenfallskommitténs utredning av år 1903 icke upptagits såsom tillhörande staten.

Givetvis kan man med samma verkan som föreningen här ovan avsett tänka sig den utvägen, att under arrendetiden en måttlig arrendeavgift utgår mot skyldighet för staten att efter de 95 åren inlösa vattenverksbyggnader m. m. Det ligger då — liksom i allmänhet vid statens utarrendering av vattenfall — nära till hands att genom fondering av de influtna arrendeavgifterna bereda medel till ifrågasvarande inlösen vid arrendetidens slut.

Mot varje förslag att så snart företaga en revision av arrendebestämmelserna kommer möjligen att invändas, att förordningens verkningar först borde under en del år prövas och under tiden processerna slutföras. Men då man redan nu kan med visshet förutsäga, att särskilt för storindustri, baserad på de omtvistade norrländska vattenfallen, dessa bestämmelser utgöra en otillfredsställande grundval, så synes det icke, allra minst under nuvarande utvecklingsskede, vara förenligt med klok politik att vänta under ett antal år endast för att konstatera detta. Under föreliggande förhållanden, och då inga som helst samhällsintressen trädas för nära genom här föreslagna lättnader, torde statsmakterna böra sörja för att utnyttjandet av vårt norrländska kraftöverflöd icke försvåras, landet till skada och ingen till gagn.

Över berörda framställning anbefalldes vattenfallsstyrelsen inkomma med utlåtande, som avgavs den 24 april 1911 och som resulterade i en hemställan, att Kungl. Maj:t måtte finna vattenkraftföreningens framställning för det dåvarande icke böra föranleda vidare åtgärd. De huvudsakliga skäl, som förmått styrelsen att avstyrka vattenkraftföreningens framställning voro i utlåtandet angivna på följande sätt.

Vattenfallsstyrelsens utlåtande den 24/4 1911.

Till en början vill vattenfallsstyrelsen konstatera, att vattenkraftföreningen såsom sin mening uttalat, att de bestämmelser, som innefattas i nädiga kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall, kombinerade med en efter olika förhållanden klokt avvägd arrendeavgift, i stort sett kunna anses tidsenliga vid tillämpning å de kronan tillhöriga mindre vattenfallen i södra och mellersta Sverige samt å välbelägna fall i Norrland.

Av vattenkraftföreningen lämnad uppgift att de nya arrendebestämmelserna ännu icke funnit användning vare sig för villkorliga eller definitiva avtal är riktig. Föreningen framhåller, att detta möjligen i viss mån kunde bero på tillfälligheter. Enligt styrelsens uppfattning är det emellertid ingalunda överraskande, att några avtal angående upplåtelse av vattenfallsrättslagenheter ännu icke av vattenfallsstyrelsen

avslutats. Detta sakförhållande är tvärtom fullt förklarligt dels därav, att spekulanter å staten tillhörig vattenkraft velat avvakta de nya lagbestämmelser angående vattenfallsrätt, om vilka Eders Kungl. Maj:t numera avgivit proposition till innevarande års riksdag och dels av den rörelse för erhållande av förmånligare villkor för spekulanter vid mottagande av upplåtelse av kronan tillhörig vattenfallslägenhet, vilken särskilt i vissa pressorgan på senare tid gjort sig gällande.

I sin förevarande framställning har vattenkraftföreningen anställt en jämförelse mellan de norrländska och de norska vattenfallen och kommit till det resultat, att de senare till följd av naturliga företräden både ifråga om utbyggnad och än mera läge äro vida mer begärliga för industriella ändamål än vattenfallen i Norrland. Att i regel de norska vattenfallen, särskilt de, som äro belägna vid Norges västkust, i angivna hänseenden hava ett bestämt företräde, torde icke kunna bestridas. Likaledes anser sig styrelsen kunna i stort sett biträda vattenkraftföreningens åsikt att det icke är nödvändigt för att kronan, sasom från åtskilliga håll påyrkas, skall kunna ingripa reglerande å kraftprisen m. m. i Norrland, att kronan disponerar över alla de vattenfall, angående vilka kronan redan framställt eller kan komma att framställa äganderättsanspråk. Kronan förfogar nämligen redan över betydande kraftkällor i olika delar av Norrland, och konkurrensen med dessa liksom med de norska fallen torde utgöra en tillräckligt verksam faktor i berörda avseende.

Med hänsyn särskilt till de norska vattenfallens företräden framför de norrländska har vattenkraftföreningen påyrkat en revision av arrendebestämmelserna i fråga om villkorliga och framdeles även för definitiva avtal med staten rörande vattenfall, som enskilda i god tro förvärvat eller innehava. I sådant avseende har föreningen bland annat hemställt om utsträckning av den effektiva arrendetiden till en redan från början garanterad upplåtelse tid av 95 år samt om frihet från varje arrendeavgift under denna tid. Sasom skäl för sin framställning i denna del anför föreningen bland annat att, om kronans äganderättsanspråk rörande vattenfall i Norrland vunne domstolarnas gillande, kostnaden för kraften i dessa vattenfall bleve ansenligt stegrad och följaktligen vår vattenkraftindustri i Norrland bragt i ett ännu sämre läge i konkurrensen med Norge. Medan man, innan kronans anspråk framställdes, hade att räkna med räntan å vattenfallens värde samt å anläggningskostnaden, vore man enligt nu gällande arrendebestämmelser nödsakad att tillägga icke blott en arrendeavgift utan även amortering under arrendetiden av både vattenfall och anläggningskostnad, vartill komme åtskilliga arrendevillkor, som likaledes bidroge att höja kraftkostnaden. Häremot vill styrelsen göra gällande, att, även då vattenfallet är i enskild ägo, vattenverksägaren torde räkna med att anläggningskostnaden måste amorteras inom rimlig tid. Sasom vattenkraftföreningen själv framhållit i underdånig skrivelse den 26 februari 1910 kan det snart ifrågakomma att anläggningen successivt måste utvidgas och ombyggas, varför klokheten bjuder att amorteringstiden å anläggningen icke sättes alltför lång.

Till stöd för sin nu föreliggande framställning om utsträckning av arrendetiden har föreningen vidare aberopat de norska koncessionslagarna av den 13 september 1909, enligt vilka vattenfallen i regel kunna disponeras under minst 80 år utan avgift. Ifrågavarande norska lagar torde emellertid icke ens uti nu ifrågavarande hänseende kunna tagas till intäkt för det mål vattenkraftföreningen sålunda strävar att ernå. Att märka är nämligen, att de norska koncessionslagarna gälla

vattenfall, som ostridigt tillhöra enskilda, under det att arrendekontrakt, som jämlikt nådiga kungörelsen den 4 juli 1910 avslutas angående sådana vattenfall i vårt land, å vilka kronan gjort äganderättsanspråk gällande, helt och hållet förfalla, om äganderättstvisten utfaller till nackdel för kronan. I de fall, då arrendekontrakten få någon betydelse, är det således fråga om vattenfall, som genom laga kraftvunnen dom blivit kronan tillerkända.

Såsom vattenkraftföreningen jämväl erinrat, torde dessa strävanden i fråga om utsträckning av upplåtelse tiden för kronans vattenfall komma att i tillfyllestgörande grad tillgodose, om innevarande riksdag bifaller Eders Kungl. Maj:ts propositioner nr 70 och 68 med förslag dels till lag om ändrad lydelse av 1 kap. 2 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom samt om ändringar i och tillägg till 4 kap. samma lag m. m. dels ock om ändring i och tillägg till grunderna för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall. Enligt sistnämnda förslag skulle ju nämligen, då fråga är om vattenfallsrätt, upplåtelse tiden redan från början kunna sättas till 95 år, med skyldighet för nyttjanderättshavaren att då upplåtelse tiden överstiger 65 år vid dess utgång till kronan utan lösen avstå å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader m. m.

I förenämnda grunder för förvaltningen av kronans vattenfall finnes helt naturligt icke någonting nämnt angående arrendeavgiften för upplåtelse av ett dylikt vattenfall, då det givetvis måste överlätas åt den förvaltande myndigheten att bestämma avgiftens belopp efter de olika förhållandena i de särskilda fallen. Det lär emellertid hava förutsatts vid grundernas antagande, att avgift för upplåtelsen under alla omständigheter skall utgå. I varje fall synes det böra fordras, att, om upplåtelse tiden är längre än 65 år, vattenverksbyggnaderna och eventuellt även andra delar av vattenkraftanläggningen vid upplåtelse tidens slut tillfalla kronan utan lösen. Hänsyn till vattenfallens läge och utbyggnadskostnaden torde emellertid kunna tagas vid bestämmande av arrendeavgiften, så att nyttjanderättsinnehavaren kan bliva i tillfälle att inom rimlig tid själv verkställa nödig amortering av anläggningskostnaderna. I detta avseende må papekas, att med en räntefot av 4 procent ett kapital kan fullständigt amorteras på 95 år genom årlig avsättning av $\frac{1}{10}$ procent av kapitalet och att vid högre räntefot den årliga annuiteten blir än mindre. I regel kommer för övrigt nog vattenfallslägenheten att genom nytt avtal alltjämt upplätas åt förutvarande nyttjanderättshavaren, enär kronan städse bör hava intresse av att ej allenast icke förstöra en sund industri utan även att befordra en sådan industris fortgång och utveckling. Skulle anläggningen under upplåtelse tiden behöva ombyggas eller utvidgas, synes icke något hinder böra möta för vattenfallsstyrelsen att ersätta det gällande avtalet med ett nytt, varigenom nyttjanderättshavaren tillförsäkras förlängd upplåtelse av vattenfallslägenheten under så lång tid, att de nya anläggningarna kunna hinna amorteras.

Till bemötande av vad vattenfallsstyrelsen anfört i sitt omförmälda utlåtande ingick vattenkraftföreningen till Kungl. Maj:tt med en den 4 december 1911 dagtecknad skrivelse, däri föreningen upprepade sin framställning om särskilda bestämmelser för de vattenfall, som i vattenfallskonkommitténs förteckning icke upptagits sasom tillhörande kronan. I väsentliga delar hade föreningens förnyade framställning följande lydelse.

Vattenkraft-
föreningens
skrivelse
den 4de 1911.

Vad vattenkraftföreningen anfört om de norska vattenfallens överlägsenhet finner sig vattenfallsstyrelsen kunna biträda. Föreningen har därtill velat visa, att, oberoende av ägorättsförhållanden, de norska vattenfallen hade så stora företräden, att våra norrländska fall — de må sedan tillhöra kronan, enskilda eller vara omvistade — icke borde påläggas några extra belastningar i form av arrendeavgifter och besvärande villkor, om man över huvud taget önskade få kraften använd i större omfattning. Från denna synpunkt är föreningens jämförelse med de för enskilda tillhöriga vattenfall i Norge införda koncessionsvillkoren givetvis berättigad.

I anslutning till sistnämnda fråga har föreningen framhållit, hurusom de årliga kostnaderna för kraftens utnyttjande — om kronans rättsanspråk gillas — skulle enligt gällande förordningar ökas icke blott med en arrendeavgift, som för den nuvarande ägaren, om han skulle bebygga fallet, tydligen i själva verket nödvändiggör en dubbel förräntning av vattenfallets värde, utan även med amortering av vattenfall och anläggningskostnad. Häremot har vattenfallsstyrelsen i vad angår amortering av anläggningskostnaden gjort gällande, att verkägaren, även då fallet är i enskild ägo, torde böra räkna med att anläggningskostnaden måste amorteras inom rimlig tid. Vattenfallsstyrelsen synes emellertid härvid avse den avskrivning eller avsättning till förnyelsefond, som under alla förhållanden måste ifrågakomma, för att anläggningen alltid skall kunna hållas i fullt driftfärdigt skick. Den amortering åter, som erfordras för att vid upplåtelse tidens slut hava hela anläggningen bokförd till noll — för att icke tala om eventuellt anslutna fabriker o. d. — är givetvis mindre nödvändig eller får åtminstone en annan innebörd, om man själv äger fallet, samt anläggningen är rationellt och solitt utförd.

Som nämnt har vattenkraftföreningen icke hänvisat till avgiftsfriheten som den enda möjligheten att trots processerna befrämja den norrländska vattenkraft-industrien, utan har även antytt utvägen att upptaga en måttlig avgift, men att då fondera dessa avgifter i syfte att staten vid upplåtelse tidens slut må kunna inlösa vattenkraftanläggningarna. Dylik inlösen borde även omfatta tillhörande, av kraften i avgörande grad beroende fabriker, om dessa av något statsskäl icke längre skulle kunna tillhandahållas kraft på rimliga villkor. — Såsom vattenfallsstyrelsen påpekat, kan ett kapital fullständigt amorteras på 95 år genom en årlig avsättning av $\frac{1}{10}$ procent av kapitalet, vid 4 procents räntefot. Om man exempelvis utgår från att ett bebyggt vattenfall med tillhörande exempelvis kemiska fabriker representerar ett kapitalvärde av 500—700 kronor per hästkraft, så skulle staten genom att fondera en årlig arrendeavgift av 50—70 öre per hästkraft kunna helt inlösa hela företaget efter 95 år. Från en dylik fond skulle också under årens lopp vattenkraftindustrien kunna stödjas genom billiga lån.

De år 1910 antagna arrendegrunderna hade vid avgivandet av vattenfallsstyrelsens yttrande ännu icke funnit tillämpning — något som fortfarande gäller — och finner styrelsen förklaringen härtill ligga i att industrien ville avvakta dels den bebådade lagen om vattenfallsrätt, dels resultatet vid 1911 års riksdag av den vid årets början pågående rörelsen för erhållande av förmånligare upplåtelsevillkor. Ehuru nämnda lag nu föreligger sedan mer än ett halvt år, och ehuru samtidigt villkoren för upplåtelser blevo i visst avseende gynnsammare än enligt 1910 års arrendegrunder, hava dock de av styrelsen uttalade förhoppningarna tyvärr ännu icke visat sig grundade.

Till detta förhållande kan givetvis i sin mån hava bidragit den depression

inom stora delar av industrivärlden, som även innevarande år gjort sig gällande. Men framför allt måste förklaringen sökas däri, att de erbjudna villkoren äro för den byggande avgjort sämre än dem, som man i Norge har att räkna med vid utnyttjande av vattenfall, som därtill äro i regel betydligt billigare byggbara och från kommunikationssynpunkt bättre belägna.

Härtill har man också att lägga den allmänna olust för vattenkraftföretag, som inom industriella och finansiella kretsar, trots möjligheten att träffa s. k. villkorliga avtal, naturligt nog följt med det av statens alltjämt växande rättsanspråk framkallade, fullkomligt kaotiska rättstillståndet. Det är självfallet, att denna olust jämte osäkerheten i rättsförhållandena ytterligare ökats genom kammarkollegii något oklara uttalande — i samband med yttrande över det nya vattenlagsförslaget — om den av föredragande kammarrådet intagna exklusiva ståndpunkten beträffande en kronans äganderätt till vattnet i kungsådra.

Att snarast möjligt råda bot på ovan berörda missförhållanden torde allmänt få anses ligga i landets välförstådda intresse, och man har för ändamålet att tillgå tvenne utvägar, som båda synas böra försökas. Den ena är — såsom så ofta framhållits — att snarast möjligt bringa ordning och säkerhet i rättsförhållandena. På denna sida av saken anser sig föreningen icke böra i detta sammanhang närmare ingå. Den andra utvägen, som omedelbart kan leda till påföljd, är att — på sätt föreningen föreslagit — införa gynnsammare villkorliga upplåtelsegrunder för alla dem, som i god tro innehava vattenfall, vilka ej upptagits i 1903 års förteckning över statens vattenfall. Därmed följer möjligheten att kunna, utan onödigt dröjsmål, inom industrien återuppväcka ett allmännare intresse för utnyttjandet av Norrlands vattenkrafter. På alla håll har man insett och erkänt att statens direkta verksamhet för exploaterande av vattenkraften, ehuru i och för sig gagnelig, till följe sakens natur icke kan erhålla den utsträckning och medföra de resultat, som genom ett vaket företagarintresse inom industrivärlden skulle kunna vinnas. Att då, på sätt genom statens rättsanspråk faktiskt skett, tvärt avbryta den enskilda vattenkraftindustriens förhållandevis storartade utveckling under de senaste decennierna, kan säkerligen icke vara med statens verkliga intressen förenligt. Om den av vattenkraftföreningen föreslagna åtgärden sålunda måste anses vara även från statsfinansiell synpunkt berättigad, så läser heller ingen vilja bestrida, att synnerligen starka billighetsskäl tala för densamma, hur rättstvistera än må komma att lösas.

Änyo anbefalldes vattenfallsstyrelsen att i ärendet inkomma med utlåtande. Detta avgavs den 22 oktober 1912 och hade i huvudsak följande innehåll:

*Vattenfalls-
styrelsens ut-
låtande den
22/10 1912.*

Det vill synas styrelsen, som om de grunder, vilka innefattas i nådiga kungörelserna den 4 juli 1910 och 22 juni 1911, i fråga om upplåtelse på arrende eller med vattenfallsrätt av kronan tillhöriga vattenfallslägenheter borde vara acceptabla även vid avslutande av villkorliga avtal om dylik upplåtelse beträffande sådana vattenfall, på vilka kronan kan framställa äganderättsanspråk. Under den tid, som hittills tilländalupit, har emellertid något avtal om upplåtelse av kronan tillhörig vattenfallslägenhet icke kunnat av vattenfallsstyrelsen avslutas. Detta förhållande torde bero på flera samverkande omständigheter, men tvivelsutan har därtill verksamt bidragit dels den känsla av osäkerhet, som för närvarande råder angående

omfattningen och bärkraften av kronans äganderättsanspråk på vattenfall, vilka hittills ansetts vara i enskild ägo, dels ock en till synes i industriella kretsar gängse föreställning att de villkor, som enligt författningarna gälla vid upplåtelse av ett kronans vattenfall, skulle vara alltför stränga för att det skulle vara rådligt att på dylik upplåtelse grunda en omfattande industri och på denna nedlägga betydande kapital.

Det torde vara uppenbart att bestämmandet av villkoren för upplåtelse till nyttjande av kronans vattenfallsägenheter är en fråga, som bör avgöras efter praktiska synpunkter och på sådant sätt, att kronans vattenfall i konkurrensen med enskilda, som vilja försälja sina vattenfall, bliva begärliga för spekulanter och följaktligen komma att tagas i anspråk för kraftproduktion. Därigenom får staten icke blott en direkt inkomst av vattenfallen utan, vad än viktigare är, därigenom befrämjas landets industri samt skapas nya arbetstillfällen och skattgivande företag. Då någon vattenfallsupplåtelse enligt de av Eders Kungl. Maj:t och riksdagen i sadant avseende godkända grunderna ännu icke kommit till stånd och med hänsyn till den nuvarande stagnationen i utbyggandet av vattenfall synes det därför böra tagas i övervägande om icke, åtminstone en tid bortåt, förmanligare villkor böra erbjudas för upplåtelse av sådana vattenfall, som avses i vattenkraftföreningens föreliggande framställning, d. v. s. sådana, beträffande vilka äganderätten är tvistig mellan kronan och de nuvarande innehavarna. Då dessa mången gång torde hava förvärvat vattenfallen i avsikt att tillgodogöra dem för industriella ändamål, äro måhända vattenfall inom denna grupp de, som främst ifrågakomma till utbyggnad av alla de vattenfall, å vilka omförmålda kungörelser äro tillämpliga. Billighetsskäl synas även tala för att ifrågavarande vattenfall givas en något förmanligare ställning än de vattenfallsägenheter, vilka ostridigt tillhöra kronan.

Att döma av vattenkraftföreningens förevarande framställningar torde den rådande obenägenheten att träffa villkorliga avtal med vattenfallsstyrelsen angående dylika vattenfall i främsta rummet bero på att den i kungörelsen den 22 juni 1911 stadgade maximitiden, 75 år, för upplåtelse med vattenfallsrätt utan omreglering av villkoren för upplåtelsen skulle vara alltför knappt tillmätt. Under sådana förhållanden synes det vattenfallsstyrelsen, som om man lämpligen kunde för någon kortare tid, exempelvis 5 år, göra ett försök att beträffande de vattenfall, som avses i vattenkraftföreningens framställning, utsträcka maximitiden för vattenfallsrättsupplåtelse utan omreglering av villkoren till högst 95 år, för att därigenom uppmuntra till avslutande av dylika villkorliga avtal och i någon mån motverka det till sina följder beklagliga osäkerhets- och overksamhetstillstånd, som för närvarande råder med avseende å vattenfallen. Därest en dylik utsträckning av upplåtelse tiden vidtages, bör den emellertid gälla även beträffande sådana kronan ostridigt tillkommande smärre strömfallet eller delar av strömfallet, vilka lämpligen tillgodogöras tillsammans med det vattenfall, som avses i det villkorliga avtalet. Det torde nämligen icke gärna kunna ifrågasättas annat, än att samtliga de kronan tillhöriga andelarna i det samlade vattenfallet skola upplåtas på lika lang tid.

I sin nu föreliggande skrivelse har vattenkraftföreningen jämväl föreslagit, att de avgifter, som komma att av vattenfallsstyrelsen upptagas, borde fonderas dels i syfte att staten vid upplåtelse tidens slut må kunna inlösa vattenkraftanläggningarna jämte tillhörande, av kraften i avgörande grad beroende fabriker, om dessa av något statskäl icke längre kunde tillhandahållas kraft på rimliga villkor, dels

ock för att vattenkraftindustrin från en dylik fond måtte kunna understödjas med billiga lån. En dylik direkt fondering av inflytande avgifter skulle visserligen strida mot de av riksdagen fastställda grunderna för uppgörande av statsregleringen. De svårigheter i budgettekniskt avseende, som möta för realiserande av förslaget, torde emellertid lätt nog kunna övervinnas. Bildandet av en lånefond torde dessutom kunna medföra beaktansvärda fördelar, varför det synes böra tagas under närmare omprövning, huruvida åtgärder i sådant syfte böra vidtagas.

I det av särskilda kommitterade upprättade förslag till grunder för förvaltningen av vissa kronans vattenfall, vilket låg till grund för Eders Kungl. Maj:ts proposition i ämnet till 1910 års riksdag, hade kommitterade ifrågasatt, att innehavaren av nyttjanderätt till en statens vattenfallsägenhet skulle kunna i kontraktet om upplåtelsen antingen tillförbindas att vid upplåtelsetidens utgång eller då nyttjanderätten upphörde till följd av förverkande till kronan utan lösen avstå å vattenfallsägenheten befintliga, honom tillhöriga vattenverksbyggnader, eller ock berättigas att för dem erhålla lösen av kronan. I kommitterades författningsförslag fanns intet, som hindrade att, om särskilda omständigheter gjorde det nödvändigt för att få ett kronans vattenfall upplåtet, nyttjanderättshavaren kunde få en längre upplåtelse tid än den normala kombinerad med låg arrendeavgift och rätt att erhålla lösen för å lägenheten befintliga vattenverksbyggnader.

Detta kommitterades förslag, som av vattenfallsstyrelsen tillstyrktes, vann emellertid icke Eders Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande, som det synes. huvudsakligen av det skäl, att det icke ansågs lämpligt att medgiva vattenfallsstyrelsen befogenhet att genom intagandet i upplåtelsekontraktet av bestämmelser, som tillförsäkrade nyttjanderättshavaren lösen för hans vattenverksbyggnader å vattenfallsägenheten, ikläda kronan förpliktelser, som kunde föranleda betydande statsutgifter, i synnerhet som det icke kunde antagas att, även om inflytande avgifter för ändamålet reserverades, de alltid skulle vara tillräckliga för gäldande av löseskillingen för vattenverksbyggnaderna. I anslutning till den ståndpunkt, som sålunda intogs av Eders Kungl. Maj:t och riksdagen, och som kommer till uttryck jämväl i nådiga kungörelsen den 22 juni 1911, har vattenfallsstyrelsen i sin underdåniga skrivelse den 24 april 1911 uttalat den uppfattningen att, om upplåtelse tiden är längre än 65 år, det syntes böra fordras, att vattenverksbyggnaderna och eventuellt även andra delar av vattenkraftanläggningen vid upplåtelse tidens slut tillfalla kronan utan lösen. Såsom vattenfallsstyrelsen emellertid flera gånger haft tillfälle framhålla, spelar det icke någon större roll, om kronan förbinder sig att vid upplåtelse tidens utgång erlagga lösen för vattenverksbyggnaderna å den upplåtna lägenheten, enär en dylik förpliktelse för kronan i regel torde föranleda en något högre avgift. För finansieringen av företaget bör det däremot givetvis vara till fördel, om nyttjanderättshavaren och hans långivare kunna påräkna att lösen för vattenverksbyggnaderna skall utgå vid upplåtelse tidens slut, vilket även med styrka framhölls av lagrådet vid dess granskning av förslaget till lag om vattenfallsrätt. Med hänsyn till den ovan anmärkta stora obenägenhet, som för närvarande synes råda, att mottaga upplåtelse av kronans vattenfallsägenheter, synes det vid sådant förhållande böra tagas under förnyad omprövning, huruvida icke, i sammanhang med en fondering av inflytande avgifter för upplåtelse med vattenfallsrätt, nyttjanderättshavaren borde kunna tillförsäkras lösen för de honom tillhöriga vattenverksbyggnaderna å kronans vattenfallsägenhet vid utgången av upplåtelse tiden, även då

denna är längre än 65 år. Särskilt där upplåtelseiden sättes så lång som till 95 år, kan det med säkerhet beräknas, att de influtna avgifterna skola bliva fullt tillräckliga för gäldande av löseskillingen för ifrågavarande vattenverksbyggnader. Såvitt styrelsen kan finna borde en dylik ändring i villkoren för upplåtelse av kronans vattenfallslägenheter verksamt bidra till att göra dessa mera begärliga för spekulanter och att till förmån för det nationella arbetet och vårt folks ekonomiska välstånd undanröja eller minska den nu rådande beklagligt ringa livaktigheten i fråga om igångsättande av nya anläggningar för tillgodogörande av vattenkraft. Skulle det befinnas olämpligt att tillerkänna vattenfallsstyrelsen befogenhet att i kontraktet angående upplåtelsen tillförlämba kronan att erlægga lösen för de å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnaderna, torde dessa betänkligheter kunna undanröjas. därigenom att kronan i kontraktet tillförsäkras rätt att välja mellan att giva lösen för vattenverksbyggnaderna och lämna ny upplåtelse av vattenfallslägenheten. Under sådana förhållanden erhålla givetvis Eders Kungl. Maj:t och riksdagen tillfälle att pröva vilketdera alternativet, som är för kronan fördelaktigast.

Det förtjänar i detta sammanhang påpekats att i alla de fall, där vattenverksbyggnaderna delvis ligga på kronans och delvis på nyttjanderättshavaren enskilt tillhörig grund, det torde bliva nödvändigt, att en uppgörelse träffas mellan nyttjanderättshavaren och kronan angående vattenfallslägenhetens disposition efter upplåtelseidens utgång.

Även om vattenfallsstyrelsen för sin del icke har något att erinra mot, att lösen vid upplåtelseidens slut eventuellt utgår för själva vattenverksbyggnaderna jämväl då vattenfallslägenheten upplåtits för längre period än 65 år, bör det emellertid enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning icke ifrågakomma i annat fall, än som avses i 13 § av nådiga kungörelsen den 4 juli 1910, att kronan förklarar skyldig att inlösa de industriella anläggningar, som anlagts för tillgodogörande av kraften från nu ifrågavarande strömfäll. Vid bestämmande av den årliga avgift, som bör utgå för upplåtelsen, torde skälig hänsyn komma att tagas till sådana omständigheter, som påkalla att avgiften sättes låg. Om upplåtelseiden dessutom redan från början bestämmes till 95 år, kan enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning nyttjanderättshavaren icke rimligen påfordra att erhålla lösen för sina ifrågavarande fabriksanläggningar, utan bör kronan hava fria händer att vid upplåtelseidens utgång förfoga över vattenkraften på sätt, som är för kronan fördelaktigast, utan att utgiva någon lösen till förutvarande innehavaren för de anläggningar, som tillgodogjort kraften i vattenfallet. Det normala torde under alla förhållanden bliva att vattenfallet fortfarande på skäliga villkor upplåtes till i huvudsak samma ändamål som förut. Därest det av vattenkraftföreningen i denna del framställda förslaget kunne avseende, kunde det befaras, att kronan skulle bliva skyldig att inlösa föruträdesvis industriella anläggningar med ringa ekonomisk bärkraft, vilka icke vore i stånd att betala ett normalt kraftpris.

På grund av vad sålunda anförts hemställde vattenfallsstyrelsen att Kungl. Maj:t måtte dels vidtaga erforderliga åtgärder för att vid avslutandet under en tid av fem år framåt av villkorliga avtal angående upplåtelse med vattenfallsrätt av sådana, i menigheters, inrättnings eller enskildes besittning befintliga vattenfall, å vilka kronan redan framställt

eller kan komma att framställa äganderättsanspråk, samt av sådana kronan ostridigt tillhöriga smärre vattenfall eller delar av vattenfall, vilka lämpligen böra i ett sammanhang med dem tillgodogöras, upplåtelse tiden må kunna i avtalet bestämmas till högst nittiofem år utan att under nämnda tid någon omreglering sker av villkoren för upplåtelsen, *dels ock* taga under omprövning, huruvida icke tillfälle bör beredas att, där så prövas lämpligt, tillförsäkra den, som mottager upplåtelse med vattenfallsrätt av en kronan tillhörig vattenfallslägenhet, rätt att vid upplåtelse tidens slut erhålla lösen för de å lägenheten befintliga vattenverksbyggnaderna, även om upplåtelsen sker för en längre tidsperiod än 65 år.

Det torde härefter vara lämpligt att lämna ett sammandrag av den allmänna motivering de sakkunniga i sitt betänkande lämnat för sitt förslag, därvid jag emellertid beträffande det närmare utvecklandet av de sakkunnigas synpunkter tillåter mig hänvisa till betänkandet.

Efter att till en början hava kraftigt understrukt den synnerligen stora betydelsen för landets hela ekonomiska liv av att vattenkraften i landets strömfall i allt större utsträckning tages i anspråk för kraftproduktion, redogöra de sakkunniga för de huvudsakliga resultaten av vissa officiella utredningar, i vad de avse tillgången på vattenkraft och möjligheterna att inom en överskådlig framtid taga densamma i framåtskridandets tjänst. Krafttillgången i strömfallen angives därvid, om hänsyn tages till de kraftbelopp, för vilka strömfallen i en framtid beräknas bliva utbyggda, till 6,205,000 turbinhästkrafter för hela landet, av vilka 1,040,300 eller cirka 17 procent angivas tillhöra kronan. Av den till 2,410,000 turbinhästkrafter beräknade krafttillgången i övre Norrlands vattenfall antagas vattenfall med en kraftkapacitet av 646,300 turbinhästkrafter, motsvarande cirka 27 procent av krafttillgången, vara i kronaus hand. Motsvarande belopp för nedre Norrland och Dalarna utgör 2,560,000 turbinhästkrafter för samtliga strömfall, därav 100,600 turbinhästkrafter eller cirka 4 procent uppgivas komma på vattenfall i kronans ägo.

En på vittgående antaganden baserad beräkning av de vattenkraftbelopp, som kunna tänkas komma till användning under de närmaste 50 åren, har givit till resultat ett sammanlagt utbyggt vattenkraftbelopp — inklusive redan utbyggd, till cirka 915,000 turbinhästkrafter beräknad vattenkraft — vid 50-årsperiodens utgång av cirka 3,500,000 häst-

*Huvuddragen
av de sakkun-
nigas utred-
ning.*

krafter, därav nära 700,000 hästkrafter komma på kronans vattenfall. För övre Norrland äro motsvarande siffror cirka 900,000 och 310,000 hästkrafter, samt för nedre Norrland och Dalarna cirka 1,538,000 och 89,000 hästkrafter.

De sakkunniga lämna därefter sifferuppgifter å de kraftbelopp, för vilka utbyggnader av vattenfall under de senaste åren satts i gång på enskilt initiativ. Under åren 1904—1906 var utbyggnandet av vattenkraft i normalt stigande, med en utbyggnad för, i genomsnitt, cirka 40,000 hästkrafter per år. År 1907 påbörjades utbyggnader för nära 90,000 hästkrafter. Den ekonomiska krisen kulminerade följande år, 1908, men det oaktat påbörjades då enskilda vattenkraftanläggningar för ej mindre än 48,000 hästkrafter. Ehuru den ekonomiska konjunkturkurvan efter 1909 började bliva raskt uppåtgående och man med hänsyn till industriens och övriga kraftbehovs allmänna utveckling kunde förvänta att enskilda kraftföretag årligen skulle startas för cirka 50,000 å 60,000 hästkrafter, sjönk siffran för utbyggda vattenkraftbelopp under åren 1909—1912 till respektive 34,000, 26,000, 9,000 och 8,000 hästkrafter. År 1912 påbörjades dock en utbyggnad för 38,000 hästkrafter utöver sist angivna kraftbelopp nämligen Stockholms stads kraftverk vid Untra i Dalälven, därvid dock staden först träffat uppgörelse med kronan om friköp från kronans rättsanspråk på vissa delar av vattenkraften. Åren 1913 och 1914 hava att uppvisa påbörjade utbyggnader för respektive 36,000 och 26,000 vattenhästkrafter. I Norrland hava emellertid de senaste åren icke påbörjats några mera betydande enskilda utbyggnader, om man bortser från några vattenfall, till vilka den enskilde företagarens äganderätt kunde anses tryggad.

Vid en undersökning angående orsakerna till den minskade benägenheten att utbygga vattenfall hava de sakkunniga beträffande Norrland och Dalarna funnit det ställt utom tvivel, att därtill i väsentlig mån bidragit de av kronan anhängiggjorda rättegångarna angående bättre rätt till strömfall. Enligt uppgifter från kammarkollegium uppgå de nu vid domstol omtvistade vattenfallen till inemot ett 40-tal — representerande ett sammanlagt kraftbelopp av cirka 370,000 hästkrafter. Bland dem befinna sig ett flertal mycket betydande strömfall, väl belägna och relativt billiga att tillgodogöra, exempelvis Krångedeforsarna och Hammarsforsen i Indalsälven med en för utbyggnad beräknad kraftkapacitet av respektive 100,000 och 30,000 hästkrafter. De inom kammarkollegium hittills verkställda utredningarna hava dessutom givit vid handen, att kronan kan framställa äganderättsanspråk på ytterligare cirka

310 strömfäll. Denna siffra kommer otvivelaktigt att ökas i den mån utredningsarbetet fortsättes.

För att om möjligt redan under det vattenfallsprocesserna pågå bryta den förlamande inverkan dessa rättegångar utövat på det privata utbyggnadsinitiativet anse de sakkunniga nödvändigt att medgiva lättnader i gällande grunder för förvaltningen av kronans vattenfall. Den omständigheten att ännu icke ett enda avtal angående upplåtelse av vattenfall i Norrland och Dalarna kunnat av vattenfallsstyrelsen avslutas, hänvisar enligt de sakkunnigas uppfattning på att de nuvarande förvaltningsgrunderna icke kunna bereda företagaren tillräcklig trygghet. På grund av naturförhållandena, dryga frakter, olämpligt läge med flera omständigheter hava dessutom de norrländska vattenfallen svårt att bestå i konkurrensen med vattenfall i andra länder särskilt med de norska. Då större kraftverk i Norrland i regel anlagts och fortfarande torde komma att anläggas för att leverera kraft endast till vissa industriella företag samt det ej kan antagas, att kronan skall i större utsträckning anlägga kraftverk i Norrland, vare sig för att distribuera kraft över större områden eller för att tillgodose en eller ett par industriers kraftbehov, är tillgodogörandet av kronans vattenkrafttillgångar i Norrland beroende av den enskilda företagsamheten i vida högre grad än i andra delar av landet.

Bland de strömfäll, å vilka gällande förvaltningsgrunder för kronans vattenfall äro tillämpliga, intages — framhålla de sakkunniga — en särställning av de omtvistade och omtvistliga strömfällen d. v. s. av de s. k. processfallen. Ett stort antal av dessa strömfäll torde nämligen hava förvärvat av de nuvarande innehavarna för att inom en nära framtid utbyggas. Genom att lämna lindrigare upplåtelsevillkor för denna grupp av vattenfall skulle man därför antagligen träffa just de strömfäll, vilkas utnyttjande det kan anses mest angeläget att främja. Rättvisa och billighet tala även för att beträffande sådana strömfäll, som innehavarna förvärvat i god tro, medgiva mindre stränga upplåtelsevillkor än beträffande övriga vattenfall. Då innehavaren av strömfallet till följd av kronans opåräknade äganderättsanspråk ej vågar sig på att bebygga detsamma, får han under ett flertal år icke ränta på sitt nedlagda kapital. Det synes då de sakkunniga rimligt, att kronan går honom till mötes med avseende å upplåtelsevillkoren samt därigenom möjliggör fallets utbyggande och i viss mån lämnar honom compensation för köpeskillingen för fallet, i händelse detsamma tillvinnes kronan. De stora direkta och indirekta fördelar strömfallets tillgodogörande tillskyndar kronan bereda enligt de sakkunnigas uppfattning kronan fullgod ersättning härför. Ett dylikt tillmötesgående från kronans sida skulle med all sannolikhet även

medföra, att strömfallsinnehavarens benägenhet att med skadeståndsanspråk vända sig mot sina hemulsmän bleve i hög grad minskad. Och detta måste anses vara en given fördel, enär det annars bleve ett stort antal ekonomiskt mindre bärkraftiga hemmansägare och andra, vilka till slut finge, måhända till den yttersta gränsen av sina tillgångar, bära bördan av kronans vattenfallsprocesser.

De sakkunniga hava därför stannat vid att föreslå förmånligare upplåtelsevillkor endast för de s. k. processfallen samt för de mindre strömfall och delar av strömfall, som lämpligen bära i ett sammanhang med dem tillgodogöras. Detta förslag kan ju, enligt vad de sakkunniga erinra, synas giva fog för invändningen att man genom att lämna de omtvistade och omtvistliga strömfällen en dylik förmånligare ställning i fråga om villkoren för en eventuell upplåtelse främjar deras utbyggande på bekostnad av de kronan ostridigt tillhöriga strömfällen. Häremot framhålla de sakkunniga, att man måste fästa stort avseende vid att de nuvarande innehavarna av de s. k. processfallen så gott som undantagslöst torde hava varit i god tro vid vattenfallens förvärvande. Upplåtelse till nyttjande av de kronan ostridigt tillhöriga strömfällen synes för övrigt knappast kunna förväntas, förrän kronan genom inrättande av en lånefond för vattenkraftföretag eller genom andra åtgärder underlättar finansieringen av de företag, som grundas på dylik upplåtelse. En dylik vattenfallsfond kan emellertid i varje fall ej träda i verksamhet förr än tidigast om ett par år. Då ett flertal av de omtvistade vattenfallen förvärvats av industriella företag eller kommuner för att tillgodogöras inom en nära framtid, torde däremot finansieringen av motsvarande företag kunna ordnas på vanligt sätt. Huvudsaken är enligt de sakkunnigas uppfattning att vattenfallsbebyggandet åter kommer i gång i så stor utsträckning som möjligt. Det är därvid av mera underordnad betydelse om början göres med omtvistade vattenfall eller med sådana, som ostridigt tillhöra kronan. Slutligen hava de sakkunniga ansett mindre lämpligt att föreslå ändring av upplåtelsevillkoren för samtliga vattenfall, å vilka gällande förvaltningsgrunder äro tillämpliga, innan erfarenhet vunnits, huruvida detta kan anses påkallat, om staten inrättar en lånefond för vattenkraftföretag.

En av de angelägnaste uppgifterna vid bestämmandet av grunderna för förvaltningen av kronans vattenfall måste, såsom de sakkunniga vidare betona, vara att så ordna upplåtelsevillkoren, att nyttjanderättsinnehavarens kreditanskaffning i möjligaste mån underlättas. Man har härvid två vägar att slå in på: att förlänga upplåtelse tiden och att i större

utsträckning än nu tillförbinda kronan att vid upplåtelse tidens slut gälda lösen för byggnader m. m.

Beträffande upplåtelse tidens längd hava de sakkunniga endast anført, att denna fråga så nyligen varit föremål för riksdagens prövning, att kommitterade ansett sig icke böra föreslå någon ändring i härutinnan nu gällande bestämmelser.

Vad åter angår utsträckt skyldighet för kronan att vid upplåtelse tidens utgång inlösa vattenverksbyggnader och annan egendom å vattenfallslägenheten, måste en mera omfattande rätt till lösen avsevärt öka möjligheterna för nyttjanderättshavaren att skaffa erforderligt kapital till utförande och drift av sina anläggningar, då kreditgivaren därigenom beredes större trygghet att återfå sina penningar. Detta bör särskilt bliva av betydelse, i händelse en ombyggnad eller utvidgning av anläggningen erfordras, då upplåtelse tiden närmar sig sitt slut. Innan vattenfallsrätten blivit mera känd och prövad, torde man enligt de sakkunnigas uppfattning få räkna med ej ringa svårigheter för en vattenfallsrättshavare att få placerade in teckningar i vattenfallsrätten. Kronan bör därför så mycket hellre tråda hjälpende till, som denna hjälp icke behöver bliva betungande för kronan, enär kronan åtminstone till en viss grad kan få kompensation för löseskillingen genom en något högre avgift för upplåtelsen. Är upplåtelse tiden lång, kan denna höjning av gälden icke heller spela någon större roll för nyttjanderättshavaren. Uppgår exempelvis den tid, under vilken avgäld erlägges, till 70 år, behöver endast c:a 0.21 procent av löseskillingen årligen avsättas för att med ränta på ränta efter 4 $\frac{1}{2}$ procent stiga till samma belopp som löseskillingen. För att medel till löseskillingarna alltid skola finnas tillgängliga utan att alltför hårt belasta ett kommande års statsreglering framhålla de sakkunniga önskvärdheten av att erforderliga delar av inflytande avgifter årligen fonderas genom anslag å riksstaten.

I anslutning härtill föreslå de sakkunniga att — med avseende å de grupper av vattenfall, för vilka lindrigare upplåtelse villkor ansetts böra ifrågakomma — kronan eventuellt tillförbinder sig att gälda lösen för vissa byggnader, icke blott när kronan efter första upplåtelse periodens utgång icke vill medgiva nyttjanderättshavaren förnyad upplåtelse, utan även vid utgången av den tidsperiod, för vilken dylik förnyad upplåtelse medgives. Enahanda lösensskyldighet hava de sakkunniga ansett böra inträda jämväl vid vattenfallsrättsupplåtelse på längre tid än 65 år.

Beträffande omfattningen av kronans lösensskyldighet hava de sakkunniga funnit att, fränsett de fall, som avses i § 9 mom. 3 samt § 13 i gällande förvaltningsgrunder, nyttjanderättshavaren ej bör äga rätt

påfordra lösen annat än för vattenverksbyggnader och för vattenkraftanläggningens drift erforderlig egendom å vattenfallslägenheten. De sakkunniga lämna i sin allmänna motivering anvisningar till övervinnande av de svårigheter som uppstå i fråga om lösen för sådana byggnader, som nyttjanderättshavaren uppför under upplåtelseiden och som äro av natur att lämpligen böra av kronan lösas. Särskilt framhålla de sakkunniga att, för möjliggörande av erforderlig ombyggnad eller modernisering av anläggningen, vattenfallsstyrelsen framgent liksom nu bör äga fria händer att, när så befinnes påkallat, med annullerande av ingånget avtal avsluta ett nytt, som tager hänsyn till de under upplåtelseiden uppkomna ändrade förhållandena. De sakkunniga förutsätta dock därvid att ett dylikt hävande av ingångna avtal skall behövas endast i begränsad omfattning och att hithörande frågor skola av vattenfallsstyrelsen handhas med stor försiktighet.

För att bereda nyttjanderättshavaren garanti för att de villkor, på vilka han må erhålla ny upplåtelse vid den första upplåtelseperiodens utgång, bliva skäligen jämväl ur hans synpunkt, föreslå de sakkunniga vidare att skäligheten av de utav vattenfallsstyrelsen uppställda villkoren skall kunna hänskjutas till prövning av en skiljenämnd, utsedd på sätt i 15 § av gällande förvaltningsgrunder finnes föreskrivet.

De sakkunnigas förslag innefatta dessutom uttrycklig bestämmelse att, i händelse nyttjanderättshavaren skulle göra sig skyldig till förseelse, som innebär skäl till förverkande av nyttjanderätten, uppsägning av avtalet icke får ske, förrän nyttjanderättshavaren erhållit skäligen respektid att vidtaga rättelse. Därjämte hava de sakkunniga ansett, att vid förverkande av upplåten vattenfallsrätt innehavare av in-teckningar i vattenfallsrätten böra, med viss företrädesrätt sinsemellan, vara berättigade att erhålla ny upplåtelse av vattenfallslägenheten under en tid motsvarande den återstående delen av upplåtelseiden. Slutligen föreslå de sakkunniga, att vid upplåtelseidens utgång nyttjanderättshavaren under vissa förutsättningar bör äga företrädesrätt till ny upplåtelse.

De av de sakkunniga framlagda ändrade grunderna för upplåtelse av vattenfall inom någon av ovan angivna grupper skulle emellertid hava endast provisorisk karaktär, i det att desamma äro avsedda att träda i kraft den 1 juli 1915 och gälla till den 1 juli 1920 för sådana upplåtelser av vattenfall, angående vilka avtal avslutas under nämnda femårsperiod.

Skiljaktig mening av S. Lübeck.

I en vid de sakkunnigas betänkande fogad reservation har herr S. Lübeck uttalat en från de sakkunnigas majoritet i vissa avseenden avvikande mening. I detta sammanhang torde endast böra framhållas

att reservanten, med hänsyn till de många, i reservationen närmare angivna svårigheter, som möta för tillgodogörande i större omfattning av vattenkraften i strömfällen i de norra delarna av landet, anser majoritetens förslag icke tillräckligt beakta nödvändigheten av att sörja för kontinuiteten i utvecklingen av de vattenkraftföretag med därtill anslutna industriella anläggningar, vilka tillgodogöra vattenkraften i strömfäll, som avses i de föreslagna ändrade grunderna för upplåtelse av vattenfall. Helst vill reservanten att strömfällen skola upplåtas på obegränsad tid, men om en för staten betryggande form för dylik upplåtelse icke anses kunna erhållas, att upplåtelseiden åtminstone sättes så lång som möjligt, så att företagaren anser sig kunna skjuta undan tanken på att det icke är med äganderätt till kraftkällan han går till verket. I anslutning härtill har reservanten ansett, att de av de sakkunniga föreslagna grunderna för upplåtelse av vattenfall bort medgiva upplåtelse på arrende eller med vattenfallsrätt för en tid av högst 95 år i en följd, med skyldighet för kronan att, om vattenfallet efter sagda tid måste för något statens ändamål tagas i anspråk, gälda lösen för vattenverksbyggnader m. m. Därjämte har reservanten uttalat sig för att bestämmelserna om förverkande av skedd upplåtelse modifieras samt att innehavare av inteckning i vattenfallsrätt tillerkännes ovillkorlig rätt till övertagande av avtalet i händelse vattenfallsrätten förverkas.

I sitt förenämnda utlåtande den 17 april 1915 har vattenfallsstyrelsen anfört bland annat följande.

*Vattenfalls-
styrelsen.*

Såsom de sakkunniga med styrka framhållit, måste det anses vara av synnerlig stor vikt för vårt lands hela ekonomiska liv, att vattenkraften i förefintliga strömfäll inom landet i allt större utsträckning tages i anspråk för kraftproduktion. Det torde nämligen vara en av livsbetingelserna för en snabb utveckling av den svenska industrien, att densamma beredes riklig tillgång på relativt billig kraft. Utnyttjas icke den möjlighet landets rika vattentillgångar i sådant avseende lämna, lär det kunna förutses, att vår industri, till skada jämväl för det allmänna, kommer i en sämre ställning än nödigt är i sin tävlan med industrien i andra länder.

Av flera orsaker har tyvärr utbyggandet av vattenfall, särskilt i Norrland och Dalarna, under de senaste åren icke tagit den fart, som man haft anledning vänta. Otviveltigt beror den minskade benägenheten att påbörja vattenkraftanläggningar i de norra delarna av landet till allra största delen på den nu rådande osäkerheten med avseende å bärkraften i de äganderättsanspråk på vattenfall, vilka i allt större ut-

sträckning av kronan framställt under de senaste åren. Det synes därför vara riktigt att, såsom de sakkunniga föreslagit, i främsta rummet inrikta sina strävanden på att åstadkomma förmånligare villkor för upplåtelse av de omtvistade och omtvistliga vattenfallen, så att man beträffande dessa vattenfall, vilka i första hand torde ifrågakomma till utbyggande, åtminstone i någon mån minskar farhågorna och risken för nedläggande av kapital på vattenkraftanläggningar. Vattenfallsstyrelsen ansluter sig så mycket hellre till detta de sakkunnigas förslag, som det i viss mån står i överensstämmelse med styrelsens hemställan i underdånigt utlåtande den 22 oktober 1912 över en av svenska vattenkraftföreningen gjord framställning om lindrigare upplåtelsevillkor för de s. k. processfallen.

Även det önskemål, som av vattenfallsstyrelsen uttalades i nämnda utlåtande om beredande av lösen för vattenverksbyggnader å upplåten vattenfallslägenhet jämväl när upplåtelsen sker för en längre tidsperiod än 65 år, har blivit tillgodosett i de sakkunnigas förslag. Däremot hava de sakkunniga ansett sig icke böra framställa något förslag om ändring av upplåtelse tiden. I sitt berörda utlåtande den 22 oktober 1912 hemställde vattenfallsstyrelsen bland annat, att Eders Kungl. Maj:t måtte vidtaga erforderliga åtgärder för att upplåtelse tiden för omtvistade och omtvistliga vattenfall samt för de kronan ostridigt tillhöriga vattenfall, som lämpligen böra i ett sammanhang med dem tillgodogöras, måtte sättas till 95 år, utan att under nämnda tid någon omreglering sker av villkoren för upplåtelsen. Vattenfallsstyrelsen hyser fortfarande den uppfattningen, att en dylik utsträckning av upplåtelse tiden skulle vara till fördel jämväl för kronan, enär man då hade vida större anledning förvänta, att vattenfallen i de norra delarna av landet inom en nära framtid skulle i nöjaktig utsträckning tagas i anspråk för framställande av kraft. Det är ju att hoppas, att, även om någon ändring av upplåtelse tiden icke skulle ske, de övriga av de sakkunniga föreslagna lätnaderna i upplåtelse villkoren skulle i någon mån bryta den nuvarande obenägenheten att påbörja vattenkraftanläggningar i de norra delarna av landet. Utsikterna härtill äro dock vida mindre än de kunna förutsättas bliva, om man, så sätt vattenfallsstyrelsen förordade i sitt utlåtande den 22 oktober 1912, utsträcker upplåtelse tiden till 95 år utan omreglering under tiden av villkoren för upplåtelsen.

Det torde böra anmärkas, att vattenfallsstyrelsens ordförande, såsom ordförande jämväl för de sakkunniga, ansett sig icke böra deltaga i ärendets behandling inom vattenfallsstyrelsen.

I likhet med de sakkunniga, som härutinnan vunnit understöd jämväl av vattenfallsstyrelsen, finner jag det vara av den största vikt att man med det snaraste gör vad som skäligen kan göras för att understödja uppväxandet av företag för utnyttjande av vattenkraften i våra strömfall särskilt inom de på vattenkraft rikaste delarna av landet, i Norrland och Dalarna. Jag tror nämligen icke, att man med utsikt till framgång kan bestrida riktigheten av de sakkunnigas omdöme att frågan om tillgodogörande av landets rika vattenkrafttillgångar är en av de viktigaste ekonomiska uppgifter Sverige under den närmaste tiden har att lösa — av den största betydelse för landets hela ekonomiska liv och för dess utsikter att bestå i tävlingskampen med andra nationer. I sammanhang härmed framhålla de sakkunniga, att ett utbyggande i större utsträckning av förefintliga strömfall icke blott skulle minska kolimporten och beroendet av utlandet utan även vara ägnat att i hög grad främja landets näringsliv genom att lämna ökade arbetstillfällen och bidra till att skapa nya livskraftiga industrier, vilka å sin sida skulle bliva av icke ringa betydelse för folkhushållningen och även giva ökade intäkter till stat och kommun.

Då jag till fullo ansluter mig till dessa de sakkunnigas uttalanden, är det helt naturligt, att jag anser Kungl. Maj:t och riksdagen böra gå i spetsen för åstadkommande av nöjaktiga livsbetingelser för den norrländska vattenkraftindustrien. Det synes mig föreligga så mycket större skäl härtill som, enligt vad de sakkunnigas utredning torde hava fastslagit, den sedan några år tillbaka rådande ringa benägenheten att starta nya vattenkraftföretag i Norrland huvudsakligen beror på den mångfald av rättegångar, som av kronan anhängiggjorts angående bättre rätt till strömfall, samt på de rättsanspråk av dylik art, vilka kronan på grund av utredningar inom kammarkollegium eventuellt kan komma att ytterligare framställa. Jag tillåter mig erinra därom, att kronan redan anhängiggjort inemot ett 40-tal vattenfallsprocesser — av vilka flera angå mycket betydande strömfall, exempelvis Krängedeforsarna och Hammarsforsarna i Indalsälven med en för utbyggnad beräknad kraftkapacitet av respektive c:a 100,000 och 30,000 turbinhästkrafter — samt att de inom kammarkollegium hittills verkställda utredningarna givit vid handen, att kronan kan framställa äganderättsanspråk på ytterligare c:a 310 strömfall. Då utredningarna alltjämt fortgå, kommer denna siffra säkerligen att ytterligare ökas.

Det kan ju icke gärna ifrågasättas annat, än att kronan skall även i fortsättningen söka hävda sina äganderättsanspråk på vattenfall, vilka enligt verkställda utredningar kunna anses tillhöra kronan. Men så

mycket större är då enligt min uppfattning statens förpliktelse att genom lämpliga åtgärder söka, i den mån det är möjligt, bota den skada och häva det hämmande inflytande på näringslivets normala fortgång, som vållats av kronans vattenfallsprocesser. Att ytterligare åtgärder i sådant avseende äro nödvändiga synes mig framgå redan av den omständigheten, att vattenfallsstyrelsen ännu icke kunnat på grundvalen av gällande förvaltningsgrunder avsluta ett enda avtal om upplåtelse av strömfäll i de delar av landet, som drabbats av rättegångarna angående kronans anspråk på vattenfall.

För att något närmare belysa betydelsen av att vattenfallen i Norrland bliva i större omfattning tagna i produktionens tjänst hämtar jag några uppgifter ur den även i de sakkunnigas betänkande refererade utredning angående tvärbanor mellan inlandsbanan och norra stambanan i Västernorrlands och Västerbottens län, som på uppdrag av järnvägsstyrelsen nyligen utförts av matematikern i nämnda styrelse S. Norrman. I nämnda utredning omförmäles, att några vattenfall, tillgodogjorda för elektrokemisk industri, skulle kunna väntas årligen producera 115,400 ton elektrokemiska fabrikat, motsvarande ett tillverkningsvärde av 23 miljoner kronor. Motsvarande industrier beräknas giva uppehälle åt en arbetarbefolkning av c:a 11,500 personer. Att redan utbyggandet av två eller tre större forsar framkallar en mycket avsevärd godstrafik framgår av siffrorna för den godstrafik, som framkallats av industrierna vid Alby och Ljungaverken. Dessa industrier tillgodogöra vattenkraft till belopp av resp. 16,000 och 18,000 turbinhästkrafter. Enligt uppgift i de sakkunnigas betänkande uppgick godstrafiken vid Alby station år 1912 till sammanlagt 48,271 ton i avsänd och mottagen trafik, och vid Ljungaverken år 1914 till 75,000 ton, under det att motsvarande siffror för år 1912 utgjorde 38,836 för Umeå och 27,762 för Örnsköldsvik. Redan dessa siffror torde klart ådagalägga, vilka betydande indirekta fördelar ett omfattande vattenfallsbebyggande i Norrland kan tillföra det allmänna.

Vid bedömande av vattenfallsfrågorna bör man även taga hänsyn till den i de sakkunnigas betänkande belysta kraftiga utveckling, som ångekonomin företer under de senaste åren. Sålunda har enligt uppgift i betänkandet utbytet ur stenkolen vid en ångturbinanläggning på det senaste årtiondet ökat med ej mindre än nära 80 procent och ytterligare vinster kunna teoretiskt och praktiskt förväntas. Under samma tid har ökningen i verkningsgrad hos vattenturbinerna varit ganska ringa, motsvarande hos de vanliga typerna en total ökning i utbyte av c:a 3 å

5 procent, vartill kommer att ytterligare stora vinster äro av teoretiska skäl uteslutna. Visserligen torde man icke i praktisk drift kunna påräkna en så fördelaktig ångekonomi, som ovan angivna siffra utvisar. Det synes mig dock framgå, att den marginal till vattenkraftens förmån, som förefinnes vid framställande av kraft med lång utnyttjningstid, så småningom kan beräknas bliva allt mindre. Det ligger därför enligt min uppfattning makt uppå att man begagnar det gynnsamma tillfälle, som ännu så länge föreligger för vårt land att genom utnyttjande av inhemska kraftkällor skaffa näringslivet den stora fördel, som ligger i tillgången på relativt billig kraft, och därigenom förbättrar landets handels- och betalningsbalans. Särskilt under nuvarande förhållanden torde jag icke behöva mer än peka på, vilken styrka det skulle ligga däri, att industri, kommuner och övriga kraftkonsumenter kunde få sitt kraftbehov fyllt från landets vattenfall och icke behövde vara beroende av en osäker tillförsel av utländskt bränsle.

Vid en allmän granskning i vad mån de sakkunnigas förslag kan vara ägnat att befordra utbyggandet av strömfällen har jag, utom i en punkt av större räckvidd, funnit mig kunna i allt väsentligt biträda förslaget.

På de skäl de sakkunniga anfört finner jag det sålunda innebära en klok begränsning att nu medgiva förmånligare upplåtelsevillkor i huvudsak endast beträffande de s. k. processfallen.

Likaledes ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag att vattenfallsstyrelsen bör erhålla rätt tillförbinda kronan att gälda lösen för byggnader m. m. vid utgången av den tid, för vilken nyttjanderätts-havaren må erhålla förnyad upplåtelse av vattenfallslägenheten liksom ock vid utgången av upplåtelse-tid, som i avtalet bestämts till mer än 65 år i en följd utan omreglering under tiden av villkoren för upplåtelsen. Jag biträder så mycket hellre detta de sakkunnigas förslag, som ett medgivande av dylik innebörd bör kunna i avsevärd mån minska de betänkligheter, som nu förefinnas mot att nedlägga kapital på vattenkraftanläggningar i Norrland. Vid den närmare behandlingen av § 2 i de sakkunnigas förslag till grunder för upplåtelse av vattenfall får jag tillfälle att återkomma till denna fråga.

Vidare finner jag de sakkunnigas förslag om rätt för innehavare av inteckningar i vattenfallsrätt, som upphört på grund av förverkande, att, med viss företrädesrätt sinsemellan, framför andra erhålla ny upplåtelse av vattenfallslägenheten innebära ett uppslag, som kan vara av värde för ökande av vattenfallsrättshavarens kreditanskaffning, och därför böra tillvaratagas.

Även övriga av de sakkunniga föreslagna avvikelser från gällande förvaltningsgrunder finner jag vara befogade och lämpliga.

Såsom jag redan antytt, anser jag mig emellertid i ett viktigt avseende icke kunna följa de sakkunnigas förslag. Det gäller frågan, hur upplåtelse tiden lämpligen bör bestämmas. I sitt betänkande hava de sakkunniga framhållit nödvändigheten av att så ordna upplåtelsevillkoren, att nyttjanderättshavarens kreditanskaffning i möjligaste grad underlättas, samt såsom en av de två utvägar man i sådant avseende hade att tillgripa angivit förlängning av upplåtelse tiden. De sakkunniga avböja emellertid att tillgripa denna utväg med den knapphändiga motiveringen, att frågan om upplåtelse tidens längd så nyligen varit föremål för riksdagens prövning, att de sakkunniga anse sig icke böra föreslå någon ändring av densamma.

I sin vid betänkandet fogade reservation har — enligt min uppfattning med rätta — reservanten gjort gällande att detta skäl icke kan anses giltigt. Till stöd därför har reservanten anfört, bl. a., att riksdagen lika sent prövat och antagit övriga nu gällande villkor, inklusive inlösningsbestämmelserna, samt att i fråga om upplåtelse tiden den största tvekan hela tiden gjort sig gällande. I sistnämnda hänseende tillåter jag mig särskilt erinra därom, att i *Kungl. Maj:ts proposition nr 68 till 1911 års riksdag* med förslag till ändring i och tillägg till förvaltningsgrunderna för vissa kronans vattenfall föreslogs, att upplåtelse med vattenfallsrätt av obebyggt vattenfall skulle få ske för en tid av 95 år utan att någon omreglering av villkoren för upplåtelsen under tiden behövde företagas. Detta förslag tillstyrktes av sammansatta lag- och jordbruksutskottet. Då kamrarna stannade i olika beslut, sammanjämkades de olika meningarna till de upplåtelse tider, som äro föreskrivna i gällande förvaltningsgrunder. Redan 1912 gjorde vidare vattenfallsstyrelsen på grund av vunnen erfarenhet därom, att de i nämnda grunder stadgade upplåtelsevillkoren icke visat sig begärliga för spekulanter, framställning om utsträckning av upplåtelse tiden till 95 år i en följd. I sitt nu avgivna utlåtande över de sakkunniges betänkande har vattenfallsstyrelsen vidhållit denna sin uppfattning.

Vid bedömande av denna fråga bör man enligt min mening anlägga rent praktiska synpunkter. Spörsmålet blir då detta: kan man skäligen förvänta, att de lättnader i fråga om upplåtelsevillkoren, som innefattas i de sakkunnigas förslag, skola visa sig tillräckliga för att i någon mera avsevärd omfattning förmå innehavarna av s. k. processfall att ingå avtal med vattenfallsstyrelsen om upplåtelse av strömfallen i fråga

och att skrida till bebyggandet av desamma? För att kunna besvara denna fråga bör man erinra sig, vilka betydande vattenkrafttillgångar som, enligt vad ovan nämnts, finnas tillgängliga i Norrland. Det torde då utan vidare vara uppenbart att, om vattenfallsbebyggandet på allvar skall taga fart, den övervägande delen av strömfallen måste tagas i anspråk för industriellt behov. Men därmed är också givet, att man vid bedömning av utsikterna att få vattenfallen tillgodogjorda måste se till, att deras utnyttjande kan ske på sådana villkor, att industrien erhåller möjlighet att taga upp tävlan med konkurrerande företag i andra länder. Med hänsyn härtill och till de i flera andra avseenden motiga förhållanden, som ställa sig i vägen, då det gäller upparbetande av industrier i Norrland, baserade på tillgodogörande av strömfallens vattenkraft, vill det förefalla mig som om de lättnader, vilka de sakkunniga föreslagit beträffande upplåtelsevillkoren knappast kunna anses tillräckliga.

Vill man därför söka åstadkomma ett kraftigt uppsving av vattenfallsbebyggandet i de norra delarna av landet, synes det mig vara nödvändigt att man lämnar möjlighet till utsträckning av upplåtelse tiden utöver vad nu gällande förvaltningsgrunder medgiva, så att nyttjanderättshavaren beredes större trygghet för framtiden och får lättare att erhålla för företaget erforderlig kredit. Ett skäl för förlängning av upplåtelse tiden synes mig jämväl ligga däri, att det nu föreliggande författningsförslaget avser i huvudsak endast de s. k. processfallen, vilka, enligt vad de sakkunniga framhålla, rimligen böra upplåtas på förmånligare villkor än som gälla för kronan ostridigt tillhöriga strömfall.

Vid övervägande huru lång upplåtelse tiden ur ovan angivna synpunkter lämpligen bör sättas, har jag funnit mig böra förorda, att desamma må kunna bestämmas till 95 år utan omreglering under tiden av villkoren för upplåtelsen; och bör denna förlängda upplåtelse tid gälla såväl arrende som vattenfallsrätt. Vid sidan härav bör emellertid bibehållas uppdelningen av upplåtelse tiden i två perioder med omreglering av avgiften och övriga villkor efter den första periodens utgång.

Till den närmare utformningen av ifrågavarande föreskrifter får jag senare tillfälle att återkomma.

Jag övergår därefter till att i detalj granska de sakkunnigas förslag till författningsbestämmelser.

Förslaget till grunder för upplåtelse av dels vissa vattenfall, beträffande vilka kronans äganderätt är eller kan förväntas bli föremål för tvist, dels ock vissa kronan ostridigt tillhöriga strömfall.

§ 1.

De sakkunniga.

För att få en i stort sett säker gräns för den ifrågasatta författningens tillämplighetsområde hava de sakkunniga, vid angivande av de strömfall, för vilka lindrigare upplåtelsevillkor böra gälla, i huvudsak upptagit vattenkraftföreningens förslag att lättnader med avseende å upplåtelsevillkoren böra medgivas för de vattenfall eller delar av vattenfall, som i vattenfallskommitténs förteckning av år 1903 icke upptagits såsom tillhörande kronan. För att undvika att de föreslagna bestämmelserna komma att gälla beträffande vattenfall, som tillhöra kronan men som det oaktat icke finnas såsom tillhöriga kronan upptagna i nämnda förteckning, hava de sakkunniga såsom villkor för författningens tillämplighet å ett vattenfall föreslagit, att detsamma skall hava åtkommit i god tro. Genom denna bestämmelse anse de sakkunniga det vara, även formellt sett, uteslutet, att något kronan tillhörigt vattenfall av mera avsevärd betydelse, som icke inrymts i vattenfallskommitténs förteckning, kan innefattas inom författningsförslagets ram. Då det ankommer på Kungl. Maj:t att förordna huruvida strömfall, som i förslaget avses, skall upplåtas till nyttjande, äger Kungl. Maj:t i varje fall avgöra, huruvida de upplåtelsevillkor, som angivas i författningen, skola tillämpas eller ej.

Vidare föreslå de sakkunniga, att de ifrågasatta lindrigare upplåtelsevillkoren skola gälla för sådana kronans vattenfall, som genom laga kraft ägande dom tillerkänts kronan i rättegång, anhängiggjord efter utgången av år 1908. Den omständigheten att innehavaren av strömfallet icke före processens utgång avslutat avtal med vattenfallsstyrelsen om upplåtelse av fallet, bör enligt de sakkunniga icke skäligen betaga honom rätt att få åtnjuta de förmånligare villkor förslaget erbjuder.

I likhet med vad vattenfallsstyrelsen föreslog i sitt förenämnda utlåtande den 22 oktober 1912 hava de sakkunniga slutligen ansett, att enahanda villkor som beträffande de s. k. processfallen böra gälla även beträffande sådana kronan ostridigt tillhöriga smärre strömfall och delar av strömfall, som lämpligen böra tillgodogöras i ett sammanhang med ett processfall, så att icke olika villkor gälla för olika delar av det samlade vattenfallet.

Såsom förut nämnts föreslå de sakkunniga såsom villkor för för-

fattningens tillämplighet å ett omtvistat eller omtvistligt vattenfall att detta av annan åtkommit i god tro. I motiveringen till förevarande paragraf framhålla emellertid de sakkunniga, att det understundom kan vara önskvärt för kronan att kunna upplåta ett dylikt strömfall i enlighet med den föreslagna författningen även till innehavare, som icke kan anses vara i god tro. De sakkunniga anföra sålunda: Är det icke möjligt att eljest träffa avtal om upplåtelse av ett strömfall, kan det vara av intresse för kronan att medgiva upplåtelse på de för nyttjanderättshavaren förmånligare villkoren, jämväl då vattenfallet kommit i andra händer under pågående äganderättsprocess eller överlåtits å annan, som vid förvärvet ägde kännedom om att detsamma uppförts å kammarkollegii förteckningar över eventuella processfall eller att kronan eljest kunde förväntas framställa anspråk på bättre rätt till vattenfallet. De lindrigare villkor, som innefattas i de sakkunnigas föreliggande författningsförslag, kunna visserligen komma till tillämpning, i händelse avtal om upplåtelse av ström-fallet före överlåtelsen träffas mellan vattenfallsstyrelsen och den dåvarande innehavaren i god tro. Understundom torde det emellertid kunna förekomma, särskilt vid exekutiv försäljning, att något dylikt avtal om upplåtelse av ström-fallet icke kommit till stånd. Jämväl för att skydda den godtroende innehavarens intressen vid försäljningen torde det vara lämpligt att kronan i sådan händelse kan lägga de villkor den föreslagna författningen innehåller till grund för upplåtelsen. Det vill synas de sakkunniga, som om den avfattning nu förevarande paragraf erhållit icke utesluter en dylik möjlighet för kronan. I anslutning till stadgandet i paragrafens sista stycke bör det emellertid ankomma på Kungl. Maj:t att, vid meddelande av föreskrift att ström-fallet skall upplåtas till nyttjande, lämna medgivande till ingående av avtal om upplåtelse av ström-fallet på de villkor, som angivas i författningsförslaget.

I sitt utlåtande den 17 april 1915 har vattenfallsstyrelsen i denna del gjort följande uttalande:

Att döma av motiveringen till § 1 av de sakkunnigas nu förevarande förslag kunna bestämmelserna i första stycket av nämnda paragraf komma till tillämpning även vid avslutande av avtal med sådan innehavare av ett vattenfall, som åtkommit detsamma med vetskap om att kronan vare sig redan anställt rättegång beträffande vattenfallets återvinnande eller kan förväntas framställa äganderättsanspråk därå. Vattenfallsstyrelsen, som finner synnerligen önskvärt, att den föreslagna författningen vinner även en sådan tillämpning, kan emellertid icke finna, att detta kommit till tydligt uttryck i den föreslagna lydelsen av § 1 i författ-

Vattenfalls-
styrelsen.

ningsförslaget. Det synes därför böra tagas i övervägande, huruvida icke en omformulering av paragrafen i sådant syfte bör vidtagas.

*Departements-
chefen.*

De sakkunnigas förslag med avseende å de grupper av strömfall, å vilka den föreslagna författningen bör vinna tillämpning, har icke givit mig anledning till annan erinran, än att jag funnit erforderligt, att den av vattenfallsstyrelsen framställda anmärkningen mot paragrafens avfattning vinner beaktande. I likhet med såväl de sakkunniga som vattenfallsstyrelsen finner jag det vara av intresse för kronan att kunna låta de i författningsförslaget innefattade grunderna för upplåtelse vinna tillämpning jämväl då innehavaren av strömfallet förvärvat detsamma med vetskap om att kronan vid domstol väckt talan om bättre rätt till strömfallet eller att kronan kan förväntas framställa äganderättsanspråk på detsamma. Det synes mig dock, som om upplåtelse i dylikt fall på de i förslaget angivna villkoren endast mera undantagsvis kan tänkas ifrågakomma och ej heller lämpligen bör medgivas, om ej särskilda omständigheter tala därför. Härvid bör hänsyn jämväl tagas till det större eller mindre intresse, som ur allmän synpunkt kan förefinnas att få ett visst vattenfall utbyggt. Såsom jämväl kommitterade förutsatt torde det böra ankomma på Kungl. Maj:tt att i varje särskilt fall pröva, huruvida tillräckliga skäl till sådant medgivande kunna anses föreligga. I avslutning till vad jag sålunda anfört har jag omformulerat paragrafens sista stycke, varjämte jag låtit förslaget undergå viss formell jämkning.

§ 2.

De sakkunniga.

Skulle kronan genom laga kraft ägande dom förklaras äga bättre rätt till ett strömfall, som redan blivit bebyggt, kan kronan bliva skyldig att gälda lösen för de byggnader, som utförts för tillgodogörande av strömfallets vattenkraft. Med hänsyn till en dylik lösensskyldighet för kronan har försiktigheten ansetts bjuda, att den föreslagna författningen göres tillämplig även å vattenfall, som äro bebyggda med kronan tillhöriga byggnader. Återvinner kronan ett bebyggt vattenfall och inlöser kronan icke byggnaderna, böra uppenbarligen vid ingående av avtal om upplåtelse av dylikt strömfall tillämpas de grunder, som gälla beträffande vattenfall i obebyggt skick.

Enligt 4 § andra stycket av gällande förvaltningsgrunder för kronans vattenfall kan arrendatorn av bebyggt vattenfall i avtalet berättigas att efter arrendetidens utgång få vattenfallslägenheten till sig ånyo upplåten på den tid, som i nämnda avtal bestämmes. Motsvarande

bestämmelse i förslaget hava de sakkunniga, i analogi med bestämmelserna rörande obebyggt vattenfall, ändrat därhän, att den nya upplåtelse-tiden begränsats till högst 30 år. Därigenom vinnes även bättre överensstämmelse med den i samma moment intagna föreskriften att, när särskilda omständigheter därtill föranleda, Kungl. Maj:t kan medgiva utsträckning av arrendetiden till högst 95 år för båda arrendeperioderna.

De viktigaste nyheterna i denna paragraf äro emellertid dels bestämmelserna angående utsträckt skyldighet för kronan att gälda lösen för byggnader m. m. vid upplåtelse-tidens utgång, dels ock föreskrifterna om prövning genom skiljenämnd av skäligheten i de villkor kronan betingar sig för ny upplåtelse.

Enligt nu tillämpade föreskrifter är en arrendator av ett kronans vattenfall, i händelse han icke är villig att efter den första arrendeperiodens slut mottaga ny upplåtelse av vattenfallet på de villkor, som kronan därför uppställer, skyldig att till kronan utan lösen avstå sina å vattenfallslägenheten befintliga vattenverksbyggnader. Av den kritik, som riktat sig mot denna bestämmelse, finna de sakkunniga framgå, att det skulle giva spekulanter på upplåtelse av vattenfall ävensom avnämare av kraft från upplåtet vattenfall en känsla av trygghet, om garanti kunde vinnas för att kronan icke för den nya upplåtelsen betingar sig villkor, som icke äro skäligen från nyttjanderättshavarens synpunkt. Denna garanti ause de sakkunniga kunna vinnas genom att överlämna skälighetsprövningen till en skiljenämnd, utsedd på sätt i 15 § av gällande förvaltningsgrunder finnes föreskrivet. En dylik skiljenämnd äger redan nu en motsvarande befogenhet, nämligen att träffa avgörande angående beloppet av den tilläggsavgift, som bör av nyttjanderättshavaren erläggas, i händelse han tager i anspråk genom sjöreglering vunnen ökning av vattenkraften i det upplåtna vattenfallet.

Endast under förutsättning att skiljenämnden finner, att kronan betingat sig skäligen villkor för den nya upplåtelsen, men nyttjanderättshavaren ändock icke vill mottaga ny upplåtelse, inträder enligt de sakkunnigas förslag skyldighet för honom att utan lösen avstå sina vattenverksbyggnader å lägenheten. Prövar åter skiljenämnden de av kronan uppställda villkoren icke vara skäligen, är kronan, där ej överenskommelse kan träffas mellan vattenfallsstyrelsen och arrendatorn om ny upplåtelse av vattenfallslägenheten, skyldig att betala lösen för arrendatorns vattenverksbyggnader å lägenheten ävensom för annan i avtalet angiven, honom tillhörig och å lägenheten befintlig egendom, som erfordras för vattenkraftanläggningens drift.

Med hänsyn till den stora räckvidden av skiljenämndens beslut,

kunde det, framhålla de sakkunniga vidare, måhända synas lämpligt att i författningen angiva de huvudgrunder, som vid skälighetsprövningen böra komma i betraktande. På grund av omöjligheten att överblicka alla de faktorer, som därvid böra spela in, hava visserligen de sakkunniga ansett någon dylik bestämmelse icke böra införas i författningen, men angiva i motiveringen de huvudsakliga synpunkter, från vilka skälighetsfrågan bör bedömas. Dessa äro i korthet följande. I första hand bör avseende fästas vid de i orten gängse prisen å kraft från annat håll till liknande ändamål, myckenhet, utnyttjningstid m. m. Vidare bör skiljenämnden taga i betraktande betingelserna för det företag, som tillgodogör vattenkraften i strömfallet. Därjämte bör tagas hänsyn till om strömfallet tillgodogöres för en nationalekonomiskt viktig hantering. Slutligen torde avseende även böra fästas vid sättet för vattenkraftens tillgodogörande och arrendatorns förmåga att utnyttja densamma på ett rationellt sätt.

I nu gällande förvaltningsgrunder äro inga regler stadgade för bestämmande av den lösen kronan kan komma att utgiva för byggnader m. m. I motiven till förevarande paragraf upptaga de sakkunniga jämväl denna fråga till behandling och anföra därvid att man, fränsett eventualiteten att lösesumman bestämmes redan i avtalet, huvudsakligen har två vägar att slå in på, nämligen att till grund för löseskillingen lägga antingen affärsvärdet eller det s. k. tekniska värdet, det senare bestämt till belopp motsvarande kostnaden för utförande, resp. anskaffande vid tiden för lösningen av det, som skall lösas, med skäligt avdrag för därå befintliga brister. Huvudsakligen på grund av omöjligheten att på förhand kalkylera det belopp, till vilket lösesumman må komma att fastslås vid upplåtelsetidens utgång, i händelse den skall bestämmas efter affärsvärdet av det, som skall inlösas, hava de sakkunniga stannat vid att lösen bör bestämmas efter det tekniska värdet. Att löseskillingen kan med någorlunda säkerhet på förhand beräknas synes de sakkunniga vara av intresse såväl för företagets finansiering och för kreditgivaren som även för kronan — för den sistnämnda ur synpunkten att tillnärmelsevis riktiga avsättningar göras till bildande av löseskillingen. Att rättvist bestämma vattenverksbyggnadernas affärsvärde synes för övrigt knappast vara möjligt, då själva kraftkällan tillhör kronan, enär det torde möta nästan oöverstigligen svårigheter att särskilja affärsvärdet av vattenverksbyggnaderna och av vattenfallet.

De sakkunniga angiva vidare de grunder, som enligt deras uppfattning böra tillämpas vid bestämmandet av de avdrag å löseskillingen, som skola göras för förefintliga brister å det, som inlösas.

Enligt de sakkunnigas mening böra emellertid, i likhet med vad som för närvarande gäller, några regler angående beräkning av lösen för byggnaderna m. m. icke införas i författningen.

De sakkunnigas förslag i fråga om begränsning av tiden för förnyad upplåtelse av vattenfallslägenhet, som är bebyggd med kronan tillhöriga byggnader, har så mycket mindre givit mig anledning till någon erinran som detsamma, på sätt jämväl i betänkandet framhålles, icke torde innebära någon egentlig ändring i sak.

Såsom jag redan haft anledning framhålla, ansluter jag mig till fullo till de sakkunnigas förslag att kronan bör i vida större utsträckning, än som är medgivet i gällande förvaltningsgrunder, tillförbinda sig att gälda lösen för byggnader och annan egendom vid upplåtelse-tidens slut. Detta förslag torde innebära den viktigaste av de utav de sakkunniga ifrågasatta avvikelserna från de nuvarande förvaltningsgrunderna. Det vill synas mig, som om en dylik utsträckt lösensskyldighet för kronan i samband med övriga, av mig förordade lättnader i upplåtelsevillkoren borde kunna bereda innehavarna av vattenfall, beträffande vilka författningsförslaget är avsett att gälla, en sådan känsla av trygghet, att de övervinna sina betänkligheter mot att avsluta avtal om upplåtelse av strömfallen och vidtaga åtgärder för tillgodogörande av vattenkraften.

En viktig förutsättning för uppnående av en ökad företagsamhet för utbyggande av vattenfall inom den grupp av strömfall, å vilken författningsförslaget är tillämpligt, synes mig jämväl vara att, på sätt de sakkunniga föreslagit, bereda nyttjanderättshavaren garanti för att villkoren för den nya upplåtelse, till vilken han är berättigad efter den första upplåtelseperiodens utgång, verkligen bliva skäligen jämväl från hans synpunkt. Jag anser det visserligen kunna förväntas, att vattenfallsstyrelsen skall låta sig angeläget vara att icke för den nya upplåtelsen uppställa strängare villkor, än att nyttjanderättshavaren kan godtaga dem utan att alltför mycket därav betungas. På grund av de stora svårigheterna för uppnående av en fullt rättvis prövning av den mångfald faktorerna, som kunna och böra komma i betraktande vid bestämmandet av avgälden och övriga villkor för den nya upplåtelsen, torde emellertid misstag härutinnan lätt kunna göras. Jag ansluter mig därför till de sakkunnigas förslag jämväl i nu förevarande avseende och gör det så mycket hellre som jag vågar antaga, att skiljenämnden endast i undantagsfall skall finna de av kronan uppställda villkoren vara oskäligen.

*Departements-
chefen.*

De av de sakkunniga angivna huvudsakliga grunder, som böra tagas i betraktande vid skälighetsprövningen, hava icke givit mig anledning till någon erinran. I den mån de kunna vara föremål för mitt bedömande synas de mig vara väl avvägda och giva rättvisa åt båda kontrahenterna. Någon anmärkning har jag heller icke att framställa mot vad de sakkunniga anfört i fråga om grunder för bestämmande av lösenbeloppet för byggnader och annan egendom, som skall av kronan inlösas. I likhet med de sakkunniga finner jag emellertid lämpligast, att några föreskrifter i ämnet icke intagas i författningen.

Av skäl, som jag redan haft tillfälle att närmare utveckla, anser jag det däremot beträffande upplåtelse tiden icke vara tillfyllest att såsom de sakkunniga gjort stanna vid bestämmelserna i nu gällande förvaltningsgrunder. Enligt min uppfattning tala såväl billighets skäl som kronans eget välförstådda intresse för att man beträffande de strömfäll, om vilka nu är fråga, äger möjlighet till upplåtelse såväl på arrende som med vattenfallsrätt under en tidsperiod av 95 år i en följd utan omreglering under tiden av villkoren för upplåtelsen. Först då torde man kunna med någorlunda sannolikhet beräkna att uppnå det eftersträfvade målet att åter få vattenfallsbebyggandet i gång i de norrländska älvarna. Medgivande till dylik förlängning av upplåtelse tiden torde dock böra bero på Kungl. Maj:ts prövning. I analogi med vad enligt nuvarande förvaltningsgrunder är stadgat beträffande vattenfallsrätt, synes förlängning av upplåtelse tiden böra gälla endast strömfäll i obebyggt skick, dock att med dylikt strömfäll bör uttryckligen likställas vattenfall, som är bebyggt med kronan icke tillhöriga byggnader. Den nu gällande upplåtelse tiden på 55, respektive 65 år med rätt till ny upplåtelse på villkor, som vid periodens utgång befinnas skäligen, bör emellertid såsom jag förut betonat under alla förhållanden bibehållas vid sidan av den förlängda upplåtelse tiden i en följd.

Även om upplåtelse sker på den sålunda medgivna längsta upplåtelse tiden utan omreglering av villkoren för upplåtelsen synes det vara nödvändigt att tillförsäkra nyttjanderättshavaren lösen för vattenverksbyggnader m. m.

I enlighet med vad jag sålunda anser böra gälla har jag gjort tillägg till mom. 1 och 2 i förevarande paragraf.

§ 3.

De sakkunnigas förslag beträffande denna paragraf innebär endast den ändring av gällande upplåtelsegrunder, att i paragrafens första och tredje stycke intagits uttrycklig föreskrift därom, att arrenderätten icke

skall vara förverkad och således kronan ej vara berättigad att uppsäga avtalet, om icke arrendatorn försummar att inom av vattenfallsstyrelsen förelagd skälig tid vidtaga rättelse vare sig av skedd underlåtenhet att iakttaga motsvarande bestämmelser eller av överträdelse av desamma.

Mot förslaget i denna del har jag icke någon erinran att göra.

§§ 4 och 5.

Den i § 5 mom. 3 medgivna rätten för innehavare av inteckningar i vattenfallsrätt att med viss företrädesrätt sinsemellan framför annan erhålla ny upplåtelse, i händelse vattenfallsrätten förverkas, saknar motsvarighet i nuvarande förvaltningsgrunder. Ett stadgande i dylik riktning torde emellertid vara ägnat att i sin mån säkerställa inteckningshavarna och följaktligen bidra till att höja vattenfallsrättens belägningsvärde.

Även om inteckningshavaren i regel bör vara berättigad att framför annan erhålla ny upplåtelse, bör han dock icke hava ovillkorlig rätt härtill. På grund av särskilda omständigheter torde det nämligen understundom kunna vara av allmänt intresse att vattenfallslägenheten bibehålles i kronans hand. För att bereda inteckningshavaren viss garanti mot godtyckligt förfarande från kronans sida innehåller förslaget att han skall äga företrädesrätt till ny upplåtelse, där ej på framställning av vattenfallsstyrelsen Kungl. Maj:t annorlunda förordnar.

En ovillkorlig rätt för inteckningshavare till ny upplåtelse skulle även, enligt vad de sakkunniga vidare anföra, under vissa omständigheter kunna bliva till förfång för utnyttjande av den kraftverksanläggning, i vilken uttages vattenkraften i det av kronan upplåtna strömfallet. Utgör detta endast en del av det större vattenfall eller det fallkomplex, för vilket kraftverksanläggningen är avsedd, under det att kraftverksägaren på annan grund är berättigad att tillgodogöra sig övriga delar av det samlade vattenfallet, kan en upplåtelse av kronans andel därav till innehavare av inteckning i vattenfallsrätten lätt leda till att den falldel vattenfallsrättsupplåtelsen avser kommer i andra händer än strömfallet i övrigt. Enär en dylik splittring av olika delar av ett vattenfall, vilket tillgodogöres i en enhetlig anläggning, i varje fall icke bör ske, då den kan förebyggas, har någon företrädesrätt till ny upplåtelse i dylikt fall ansetts icke böra tillkomma inteckningshavaren.

Innehavare av inteckning i förverkad vattenfallsrätt kan ej hava några befogade anspråk på ny upplåtelse för längre tid än som motsvarar den återstående upplåtelse tiden enligt det förra avtalet. Det kunde

De sakkunniga.

ju synas lämpligt att den nya upplåtelsen sker på samma villkor som den förverkade. Det är emellertid att märka att kronan genom förverkandet kan hava blivit ägare till vattenverksbyggnader m. m. å vattenfallslägenheten. Gäller det nya avtalet ett åtminstone delvis bebyggt vattenfall, kan ej med fog göras gällande att villkoren för upplåtelsen skola vara oförändrade. Förhållandena torde dock kunna gestalta sig så, att vattenfallsstyrelsen bör vara berättigad och kanske även får anses vara i viss mån skyldig att vid bestämmande av villkoren för upplåtelsen fästa avseende vid att den nye nyttjanderättshavaren bidragit till kostnaderna för de anläggningar kronan utan lösen erhållit. För att vattenfallsstyrelsen skall få fria händer att, med hänsyn till de särskilda förhållandena i de olika fallen, träffa uppgörelse om skäliga villkor för den nya upplåtelsen, stadgar förslaget endast, att sådan jämkning skall göras i avgälden, som befinnes skälig med hänsyn därtill, att kronan till följd av förverkandet kan hava blivit ägare till vissa byggnader m. m. å vattenfallslägenheten.

För att bereda inteckningshavare garanti mot att avgälden sättes till oskäligt belopp medgiver förslaget, att frågan om dess skälighet får hänskjutas till prövning av skiljenämnd. Vill inteckningshavaren ej mottaga ny upplåtelse på villkor, som skiljenämnden anser skäliga, bör han vara förlustig sin företrädesrätt till ny upplåtelse.

Departementschefen.

§ 4 i kommitterades förslag föranleder ingen anmärkning från min sida.

Då, såsom jag förut framhållit, upplåtelse med vattenfallsrätt med avseende å nu förevarande strömfall enligt min uppfattning bör med Kungl. Maj:ts samtycke kunna medgivas på en tid av intill 95 år i en följd, har jag gjort ett tillägg av sådant innehåll till § 5 mom. 1.

Även § 5 mom. 2 synes mig böra undergå en jämkning. Visserligen torde det framgå av de sakkunnigas förslag, att i händelse nyttjanderättshavaren icke i avtalet tillförsäkrats lösen för vattenverksbyggnader m. m. vid upplåtelse tidens slut, han skall vara skyldig att vid utgången av nämnda tid till kronan utan lösen avstå nämnda vattenverksbyggnader m. m. Då det emellertid torde vara lämpligt att uttrycklig föreskrift härom upptages i mom. 2, har jag låtit momentet undergå en omformulering i dylik riktning.

De sakkunnigas förslag i § 5 mom. 3 med avseende å företrädesrätt till ny upplåtelse för innehavare av inteckning i vattenfallsrätt, som upphört till följd av förverkande, synes mig vara välbetänkt och böra vinna beaktande. Ett stadgande av dylik innebörd torde i sin mån

kunna stärka vattenfallsrättens belåningsvärde och följaktligen vara ett steg i rätt riktning. Det torde så mycket hellre bära tagas, som in-teckningar i vattenfallsrätt icke torde vara alltför lätta att placera och därför alla de åtgärder, som skäligen kunna göras för att öka möjlig-heterna i sådant avseende, äro väl behövliga. Mot avfattningen av före-varande moment har jag ingen erinran.

§ 6.

De av kommitterade i denna paragraf föreslagna avvikelserna från motsvarande paragraf — 19 § — i gällande grunder för förvaltningen av kronans vattenfall äro av samma innebörd som jämkningarna i § 3 här ovan i förhållande till § 6 i gällande förvaltningsgrunder d. v. s. avse endast att tillförsäkra nyttjanderättshavaren viss respittid för vidtagande av rättelse av skedd underlåtenhet eller överträdelse. Avfattningen av kommitterades förslag härutinnan giver mig icke anledning till någon anmärkning.

§ 7.

Under vissa förutsättningar medgiver denna paragraf innehavare av nyttjanderätt till ett kronans vattenfall företrädesrätt till ny upp-låtelse efter nyttjanderättstidens utgång på de villkor, som då av kronan uppställas.

Mot paragrafen har jag intet att invända.

Såsom jag förut angivit, hava de sakkunniga ansett, att de nu föreslagna ändrade grunderna för upplåtelse av vissa strömfall lämp-ligen bära få endast provisorisk giltighet under fem år framåt samt gälla för sådana upplåtelser av vattenfall, angående vilka avtal avslutas under nämnda femårsperiod. De sakkunniga hava därjämte ansett, att de föreslagna författningarna bära träda i tillämpning redan den 1 juli 1915.

Detta de sakkunnigas förslag anser jag mig bära biträda.

**Förslaget till ändrad lydelse av 17 § i kungörelsen den 4 juli 1910
angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga
vattenfall.**

Beträffande motiven till detta förslag tillåter jag mig hänvisa till de sakkunnigas yttrande i denna del. Jag finner mig ej hava något att erinra mot förslaget i sak men tillstyrker en formell ändring i avfattningen.

Departementschefen uppläste härefter enligt ovan angivna grunder omarbetade förslag till:

dels förordning angående grunder för upplåtelse av vissa kronan tillhöriga vattenfall och strömfäll;

dels ock kungörelse om ändrad lydelse av 17 § i kungörelsen den 4 juli 1910 angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall;

och hemställde departementschefen, att förslagen måtte föreläggas riksdagen till antagande.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däruti statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till protokollet utvisar, skulle avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Conr. Falkenberg.